

Hacettepe Üniversitesi
Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü

**CUMHURİYET
TARİHİ
ARAŞTIRMALARI
DERGİSİ**

Yıl 4 . Sayı 8 . Güz 2008

YÖNETİM YERİ:
Hacettepe Üniversitesi
Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü
06800, Beytepe- ANKARA
Tel: 0312 297 68 70 Belge-geçer: 0312 299 20 76
Web: www.ait.hacettepe.edu.tr
E-posta: ctad.hacettepe@gmail.com
Tel (Ed.): 0312 297 68 70/123

CUMHURİYET TARİHİ ARAŞTIRMALARI DERGİSİ
ISSN 1305-1458

Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü'nce yılda iki kez yayınlanan yaygın süreli hakemli bir dergidir. Yayın Dili Türkçe'dir.

Basıldığı Yer: Hacettepe Üniversitesi Hastaneleri Basımevi
06100, Sıhhiye, ANKARA
Tel: 0312 310 97 90
Basım Tarihi: 11 Haziran 2009

Dergiye gönderilen yazı ve fotoğraflar iade edilmez.
Bu dergide yayınlanan yazılardaki fikirler yazarlara aittir.

Kastamonu'da 10 Temmuz Millî Bayram Kutlamaları

Mehmet Serhat YILMAZ

Kastamonu Üniversitesi

YILMAZ, Mehmet Serhat, Kastamonu'da 10 Temmuz Millî Bayram Kutlamaları. CTAD Yıl 4, Sayı 8 (Güz 2008), 79-104.

II. Meşrutiyet'in yıldönümü olan 23 Temmuz günü, 1909 yılından itibaren millî bayram (*İyd-i Millî*) olarak kutlanmaya başlanmıştır. Başkent İstanbul'da farklı şekillerde kutlamalar yapılmış, taşrada da tören ve etkinlikler düzenlenmiştir. II. Meşrutiyet dönemi ve sonrasında Kastamonu'da 10 Temmuz Millî Bayramı kutlamaları ve etkinlikleri, Vilâyet gazetesi *Kastamonu* (1872) ve ilk özel gazetesi *Koroğlu* (1908)'nden canlı bir şekilde izlenebilmektedir. Millî Bayram kutlamaları Millî Mücadele ve Cumhuriyet dönemlerinde de *Kastamonu* ve *Açaksöz* gazetelerine yansımıştır. Millî Bayram, Kastamonu'da II. Meşrutiyet'in ilk yıllarında daha programlı, resmî törenlerle ve geniş katılımlı olarak kutlanmıştır. Bu yıllarda tören yeri olarak Hükümet Meydanı ve Askerî Kışla seçilmiştir. Birinci Dünya Savaşı'ndan hemen önce 1914 yılındaki tören Askerî Kışla Meydanında yapılmıştır. Savaş sebebiyle 1916, 1917 ve 1918 yıllarında törenler ise İttihat ve Terakki Cemiyeti Kastamonu Merkez Kulübü'nde yapılmış ve eski görkemini kaybetmiştir. Millî Mücadele Dönemi ve Cumhuriyetin ilk yıllarında da farklı şekillerde ve dönemin şartları gereği farklı anlamlar yüklenen 10 Temmuz Millî Bayramı kutlamaları, Meşrutiyet idaresinden Cumhuriyet yönetimine kavuşmada, millî egemenlik anlayışının ülkede yerleştirilmesinde bir basamak olmuştur.

Anabtar Kelimeler: Meşrutiyet, Millî Bayram, 10 Temmuz, Kastamonu, Tören

YILMAZ, Mehmet Serhat, July 10th National Day Celebrations in Kastamonu. CTAD Year 4, Issue 8 (Fall 2008), 79-104.

July 23rd, the anniversary of the Second Constitutional Era (23 July 1908), began to be celebrated as a National Day (*İyd-i Millî*) in 1909. Within this period, different celebrations were held in Istanbul, the capital, and ceremonies and various activities were carried out in the country. This study examines July the 10th National Day celebrations, the activities carried out throughout Kastamonu during the Second Constitutional Era and after this period. Two newspapers- *Kastamonu* and *Koroğlu*- which were published during the Constitutional Era were used as a source material for the study. The former, *Kastamonu*, was the official newspaper of the Kastamonu Province, the publication of which dates back to 1872. The latter, *Koroğlu*, was the first private newspaper that began to be published in 1908 in Kastamonu. As well as these newspapers *Kastamonu* and *Açaksöz* newspapers were also as a source material for the Turkish National Struggle for Independence and the first days of Republic of Turkey. July 10th, officially recognized as a National Day, was celebrated through

relatively more organized official ceremonies with higher participation rates in Kastamonu during the early years of the Second Constitutional Era. The Government Square and the Military Barracks were the places where the ceremonies were held. The ceremony in 1914, just prior to the World War I, was held in the Military Barracks' Square. The ceremonies of 1916, 1917, and 1918 were held in Kastamonu Office of the Union and Progress Committee. The celebrations lost their magnificence thereafter. In the first years of the Turkish National Struggle for Independence and the Republic period the July the 10th National Day celebrations which had been given different meaning were celebrated to have been passed to Republic from Constitutional Era, this had been a step forward for national sovereignty concept in the country.

Key Words: 2nd Constitutional Period, National Day, 10th July, Kastamonu, Ceremony.

Giriş

Milletleri meydana getiren temel unsurlardan birisi de kültür denilen maddî ve manevî değerlerdir. Bu değerler toplumun sosyal dokusunu oluştururlar. Kültür unsurları içerisinde bayramların da önemli bir yeri bulunmaktadır. Bayramlar her millette görülen ve toplumun fertleri tarafından benimsenen, bütün halkın katıldığı ortak değerlerdendir. Bütün bayramların dinî ve millî bir inanıştan, o toplumu ilgilendiren ortak bir hatıradan, geleneklerden, duygulardan ve tabiattan doğduğu bilinmektedir.¹ Toplumlar ayin, tören, bayram, festival gibi etkinlikleri yüzyıllar boyunca geleneksel bir şekilde sonraki kuşaklara aktararak devam ettirmişlerdir. Ancak gelişen dünya şartlarına bağlı olarak, tüm bu etkinlikler zaman içerisinde önemli değişikliklere uğramıştır. Bu bağlamda Fransız Devrimi'nin doğurduğu milliyetçiliğin gelişmesine bağlı olarak, önce Batı dünyasında başlayan ve çoğunlukla millî devletlerin kuruluş günlerinde yapılan millî bayramlar da tören, bayram, festival gibi kavramların arasına girmiştir. Türk tarihinde en eski çağlardan itibaren başlayarak bir takım törensel faaliyetler yapıldığı bilinmektedir. Osmanlı Devleti'nde II. Meşrutiyet dönemine kadar, selamlık, kılıç alayı, Divan-ı Hümayun toplantıları, cülus, dinî bayramlar ve kandiller devletin meşruiyetini simgeleyen semboller olduğu için önem verilmiştir. Osmanlı Devleti'nde çağdaş anlamda millî bayram olgusu, Batı'dan oldukça geç bir tarihte, ilk olarak II. Meşrutiyet döneminde ortaya çıkmıştır. II. Meşrutiyet dönemi, Osmanlı Devleti'nin en felaketli yılları olması ve bu yıllarda gelişen fikir akımlarının da etkisiyle, Türklerdeki milliyetçilik duygularının yükselişe geçtiği bir dönem olmuştur. Hem devleti yönetenler, hem de aydın kesimde açıkça görülebilecek bu düşünce, yapılan uygulamalara da yansımış ve Osmanlı Devleti'nde de millî bayram gereksinimi konusunda bir anlayış

¹ Yusuf Sarıay, "Türk Ergenekon Bayramı Nevruz", H. Vedat Demirtaş (Der.), *Nevruz*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1998, s.65.

oluşturmuştur.² Bu bağlamda II. Meşrutiyet'in yıldönümünün millî bayram olarak kutlanması anlayışı, Osmanlı toplumu içerisinde hürriyet, adalet, müsavat (eşitlik) kavramları etrafında şekillenen bir siyasal hareketin en büyük kazanımı olarak sayılan 10 Temmuz gününün kutlanması ve "Osmanlı Milleti"ne millî bir gün olarak (*İyd-i Millî*) kutlamalarla benimsetilmesi şeklinde ortaya çıkmıştır.

Osmanlı modernleşmesi açısından II. Meşrutiyet dönemi, kurumsal yapıdan toplumsal yapıya doğru hızla yayılan toplumsallaşma süreci açısından da önemlidir. Bu dönem toplumsallaşma sürecine ivme kazandıranlar İttihatçılar olmuşlardır. Osmanlı Devleti'ndeki yenileşme çabaları doğrultusunda sadece devlet düzeni ile sınırlı kalmayan değişim isteği, toplumsal alanda da yeni bir değerler sisteminin oluşmasına yol açmış, dinî bayramlara ek olarak, millî günler ve millî bayramlar düzenlenmiştir. Bu çabalar çoğunlukla Osmanlı Devleti'nin çözülmeye başladığı dönemde toplumu yeni değerler etrafında bir arada tutabilecek bir harç oluşturma gayretleri olarak da görülmektedir.³

Osmanlı Devleti'nde dinî günler dışındaki kutlama törenleri, daha çok padişahların cülûsları, doğum yıldönümleri gibi sebeplerle yapılmış ve zamanla gelenekselleşmişti. Yıllardan beri devam eden bu törenlerin toplum üzerindeki etkisinin azalması ve yeni anlayışların gelişmesi, milleti topyekûn ilgilendiren ve kucaklayan millî günlere ihtiyaç duyulması konusu II. Meşrutiyet'in ilânından sonra konuşulmaya ve tartışılmaya başlanmıştır. Osmanlı Devleti'nde birbiri ardına gelen savaşlar ve mağlubiyetlerin ortaya çıkardığı etkinin yol açtığı çöküntü, devletin diğer unsurları üzerinde olduğu gibi Türkler arasında da millî kimlik şuurunu kuvvetlendirmiştir. Bu sebeple Osmanlı aydınları Osmanlı'nın şanlı geçmişine sığınıp oradan ilham alarak yeniden bir heyecan yaratmak, Osmanlı'nın büyük bir devlet ve millet olduğunu topluma anlatarak millî duygu ve düşüncüyü kuvvetlendirici ortamların oluşmasına çalışarak millî günler ihdas etmeye çalışmışlardır.⁴ İkinci Meşrutiyet dönemi ile birlikte millî gün arayışları çerçevesinde Osmanlı Devleti'nin bağımsız bir devlet

² Bengül S. Bolat, *Millî Bayram Olgusu ve Türkiye'de Yapılan Cumhuriyet Bayramı Kutlamaları (1923-1960)*, Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara, 2007, s.365. Devlet hayatında dinî veya siyasî semboller meşrutiyet simgeleri olarak görülmüştür. Osmanlı Devleti ve Cumhuriyet dönemlerinde devletin meşrutiyet sembolleri konusunda yapılan bir çalışma için bakınız. Mimar Türkkahraman, *Siyasal İktidarların Meşrulaştırılmasında Sembollerin Rolü*, Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sakarya, 1997.

³ Yasemin Doğaner, "Cumhuriyet'in Onuncu Yıl Kutlamaları", *Askerî Tarih Araştırmaları Dergisi*, Yıl 5, Sayı 9 (Şubat 2007), s.119.

⁴ Mehmet Şahingöz "Osmanlı'dan Millî Mücadele'ye İstiklâl-i Osmanî Günü Kutlamaları", *Yeni Türkiye Dergisi*, Osmanlı Özel Sayısı, Cilt 1, 1999, s.194-195. Hatta bu dönemde, Osmanlı'nın geçmişinden daha öteye, Türk tarihinin derinliklerine inilerek 1914-1915 yıllarında kökeni on iki hayvanlı Türk takvimine kadar uzanan ve yılın ilk ayı olan Mart ayında "Millî Bayram" adı altında Nevruz/Ergenekon Bayramı kutlamalarının yapıldığı da bilinmektedir. Abdulhalık M. Çay, *Nevruz Türk Ergenekon Bayramı*, Tamga Yayıncılık, Ankara, 1999, s.285. Ayrıca Türklere bayram olgusu ve Nevruz geleneği konusunda bkz. Sadık Tural (Haz.), *Nevruz, Türk Kültüründe Nevruz Uluslararası Bilgi Şöleni Bildirileri 20-22 Mart 1995*, Atatürk Kültür Merkezi, Ankara, 1995.

hâline geldiği kabul edilen günün⁵ (*İstiklâl-i Osmanî*), millî bir gün olarak tarihlendirme tartışmalarına paralel olarak 10 Temmuz Millî Bayram (*10 Temmuz İyd-i Millî*) kutlamalarının da yapılması kararlaştırılmıştır.

Osmanlı Meclis-i Mebusânı'nda Osmanlı Devleti'nin kuruluşu hakkında değişik tarihler üzerinden hareketle "Osmanlı İstiklâl Günü"nü belirlenmesine yönelik etkin bir şekilde tartışmalar yapılmıştır. İzmit Mebusu olan Ahmet Müfit Beyin "Osmanlıların istiklâllerini ilân ettikleri Kanun-ı sani'nin 14. gününün eyyâm-ı mahsusa-i millîye meyânına ithaline dair takrirî" ile Meclis'te konu üzerinde tartışmalar başlamıştır.⁶ Konu, Osmanlı Devleti'nin istiklâl gününün özel bir gün olarak kutlanması olmasına karşın konuşmalarda çoğunlukla 10 Temmuz günü öne çıkarılmıştır. Bu konuda milletvekilleri tarafından değişik gerekçeler ileri sürülmüş, Rumî 14 Kanun-ı sanî (27 Ocak 1299), Rumî 10 Temmuz (23 Temmuz 1908) gibi tarihlendirmelere gidilmiş ve bu hususlar Meclis Zabıtlarına da yansımıştır. Örneğin Sinop Mebusu Yusuf Kemal (Tengirşek) millî bayram ile özel bir günün arasında fark olduğunu söyleyerek, millî bir günün tarifini yapmıştır. Ona göre böyle bir günün tayininden maksat, bütün Osmanlı fertleri arasında Osmanlılık esasını teyit etmektir. Millî bayram itihaz olunacak gün, bütün milletin fikrinde ve milletin fertleri arasında sonsuz bir tesir meydana getirmeli ve 'o efrâd-ı millet de yekdiğerine bir cihet-i vahdetle müttehit olduklarını anlamalıdır'. Bu günün 10 Temmuz günü olması daha uygundur Yusuf Kemal Beye göre. Menteşe Mebusu Halil Bey de Meşrutîyetin ilânı olan 10 Temmuz günü için aynı fikirde olduğunu ifade etmiştir. "İstiklâl Günü" konusundaki önerenin görüşülmesi sırasında Halil Bey ve Yusuf Kemal Beyin görüşleri doğrultusunda İstanbul Milletvekili Hüseyin Cahit (Yalçın) Bey de, bir millî bayram günü kabul edilecekse, bunun II. Meşrutîyet'in ilân edildiği 10 Temmuz (23 Temmuz) günü olması gerektiğini teklif etmesi üzerine tartışmalar yine devam etmiştir. Farklı görüş bildiren milletvekilleri arasında İsmail Hakkı Bey 1876'da Kanun-ı Esasî'nin ilân edildiği tarihin itibara alınması gerektiğini belirtmiş, Arif İsmet Bey ise Osmanlı istiklâl gününün Osmanlı tarihinde ilk hutbenin okunduğu gün olması gerektiğini, dolayısıyla 10 Temmuz ile birlikte her ikisinin de millî bayram olarak kabul edilmesini istemiştir. Görüşmeler sırasında tartışmaların uzaması üzerine Heyet-i Umumiye kararıyla

⁵ *Kastamonu* gazetesinde söz konusu gün 17 Kanun-ı sani olarak kabul edilerek şu şekilde açıklanmıştır: "...Anadolu Selçuklu Devleti'nin ehl-i salib münasebetiyle ve bilahare dahi Moğolların tecavüzü ile inkıraz ve inkısama uğramasıyla Gazi Sultan Osman Hazretleri dahi devlet-i mezkureye mensup sair emareter gibi sâye-endaz iclâl oldukları Söğüt kasabasında ilân-ı istiklâl ederek tâm-ı maâli nişanına hutbelér okutmuştur. İşte şehri Kanun-ı evvelin on yedinci günü o pür-şân ve mefahir yevm-i mübeccel-i istiklâle şeref-müsadiftir..." "İstiklâl-i Osmanî", *Kastamonu*, Yıl 44, Sayı 2181 (19 Kanun-ı sani 1332), s.1.

⁶ MMZC, 4 Kanun-ı evvel 1324- 9 Şubat 1324, Devre I, İçtima I, Cilt I, TBMM Basımevi, Ankara, 1982, s.285.

konu Layiha Encümeni'ne havale edilmiştir.⁷ Layiha Encümeni Başkanı Canik Mebusu Abdullah Bey, 6 Şubat 1909 tarihinde Encümen mazbatasını Meclis'e sunmuştur. Encümen, Osmanlı Devleti'nin tarih sahnesine çıkışı bağlamında istiklâlinin önemli bir gün olduğunu, bunun gibi Kanun-ı Esasî'nin tekrar ilânına sebep olan 10 Temmuz gününün de önemli bir gün olduğunu kabul ettiğini belirterek, ancak 10 Temmuz tarihinin her sene resmî ve millî günlerden kabul edilip şenliklerin icra edilmesinin daha yerinde olacağı yönünde görüş bildirmiştir. Encümen Layihası Osmanlı Mebusân Meclisi'nde okunmuş, 10 Temmuz'un millî bayram olması yolundaki görüşün Meclis'te benimsenmesi üzerine konu Bâb-ı Alî'ye intikal etmiştir.⁸ Sonuç olarak 8 Temmuz 1909 (25 Haziran 1325) tarihinde "Her sene 10 Temmuz tarihinin Ayâd-ı Resmiye-i Osmânîyeden Addinde dair" olan 94 numaralı Kanun kabul edilmiş olup, kanunun münferit maddesinde Temmuzun onuncu gününün Osmanlı'nın resmî bayramlarından olduğu ve her sene 10 Temmuz gününde tören icra edileceği belirtilmiştir.⁹

10 Temmuz Millî Bayramı (*10 Temmuz İyd-i Millîsi*) ilk yıllarda donanma geçit resmi ile kutlanmış, Sultan Mehmet Reşat, bayram sebebiyle Saray'da bir ziyafet vermiştir. İttihat ve Terakki Cemiyeti ise Hürriyet-i Ebediye Tepesi'nde "Abide-i Hürriyet" anıtının açılışına öncülük etmiştir.¹⁰ O günkü gelişmeleri Saray'daki anılarında anlatan Safiye Ünüvar, 23 Temmuz 1909'da (10 Temmuz 1325) ilk şenliklerin yapıldığını, evlerin, dükkânların, resmî dairelerin bayraklarla donatıldığını belirtmektedir. Sultan Mehmet Reşat resmî kıyafeti ile maiyetinde şehzadeler de olduğu hâlde törene katılmıştır. Sultan, hürriyet şehitlerinin defnedildiği yerde yaptırılmasına karar verilmiş olan "Abide-i Hürriyet" anıtı için icra edilen törene de katılmıştır. Bu sırada geçit resmi yapılmış; şehzadeler, vükelâ, ayan, Mebusân ve ruhanî reisler de hazır bulunmuşlardı. Padişah aynı

⁷ Meclis'teki görüşmeler için bakınız, MMZC, 4 Kanun-ı evvel 1324- 9 Şubat 1324, Devre I, İçtima I, Cilt I, TBMM Basımevi, Ankara, 1982, s. 319-323. Osmanlı istiklâl günü konulu bir çalışma için bkz. Selahattin Özçelik, "Osmanlı Mebusan Meclisi'nde Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu ve İstiklâl Günü Tartışmaları" *Türk Yurdu*, Sayı 148-149, Aralık 1999-Ocak 2000, s.514-517.

⁸ MMZC, 16 Mayıs 1325- 11 Haziran 1325, Devre I, İçtima I, Cilt IV, TBMM Basımevi, Ankara, 1982, s. 86-87.

⁹ *Düstur*, Tertip II, Cilt I, 10 Temmuz 1324- 29 Teşrin-i evvel 1325, Matbaa-i Osmaniye, İstanbul, 1329, s.351. Kanun, 28 Haziran 1325 (11 Temmuz 1909) tarih ve 268 sayılı Takvim-i Vekayi'de neşr ve ilân edilmiştir.

¹⁰ Hasan Akbayrak, "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Millî Bayramlar", *Tarih ve Toplum*, Temmuz 1987, s.31-32. On Temmuz Millî Bayramı'nın birinci yıldönümü sebebiyle İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin de Yıldız'da bir ziyafet tertip ettiği anlaşılmaktadır. Meclis Başkanlık Divanı'na verilen maruzata göre, söz konusu ziyafete dinî liderlerin, askerî erkânın ve Meclis-i Ayân üyelerinin katılımının olacağı ve bunun için Meclis-i Mebusan'dan da her vilâyet adına bir milletvekilinin katılımının sağlanması istenmiştir. MMZC, 13 Haziran 1325- 16 Temmuz 1325, Devre I, İçtima I, Cilt V, TBMM Basımevi, Ankara, 1982, s.473.

gece Ertuğrul yatıyla Boğaz'da dolaşmaya çıkmış ve şehirde fener alayları düzenlenmiştir.¹¹

II. Meşrutiyet'in bayram ilân edilmesi üzerine başta İstanbul olmak üzere taşrada da kutlama etkinlikleri yapılmıştır. Örneğin İstanbul'da 1914 yılındaki 10 Temmuz törenleri Levent civarında özel olarak düzenlenen ordugâhta askerî geçit resmi ile kutlanmış, 1916 yılında İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin öncülüğünde düzenlenmiştir. 1917 ve 1918 yıllarında Millî Bayram kutlamaları ise Osmanlı Donanma Cemiyeti'nin (*Donanma-yı Osmanî Muavenet-i Milliye Cemiyeti*) şemsiyesi altında düzenlenen törenlerle kutlanmış, ayrıca mülkî, askerî yöneticiler, ruhanî liderler ve yabancı ülke sefirleri için bir yemek dahi verilmiştir.¹² 10 Temmuz Bayramı kutlama etkinliklerine II Meşrutiyet devri sonrasında Cumhuriyet döneminde de devam edilmiştir. Millî Mücadele döneminde ülkenin işgal altında olması sebebiyle kutlamalar 1919–1920 yıllarında hükümetçe yasaklanmış, 1921–1922 yıllarında yine işgal sebebiyle kutlamalar yapılmamıştır. 10 Temmuz Bayramı kutlamaları 27 Mayıs 1935 tarihinde kaldırılmıştır.¹³ 23 Temmuz 1935 tarihli Cumhuriyet gazetesinde yayınlanan haberde, bu günün ülke tarihinde önemli günlerden birisi olduğu, Türk milletinin padişahlığa ilk darbeyi bu günde indirdiği, otuz üç yıllık istibdat idaresinden hakkını zorla bu günde aldığı ifade edilerek 23 Temmuz gününün 1935 yılına gelinceye kadar millî bayram günlerinden birisi olduğu, ancak tatil ve bayram günlerini belirleyen kanun ile 23 Temmuzun millî bayramlar arasından çıkarıldığı, bu sebeple her yıl mutad olan bayram töreni ve kutlamanın artık yapılmayacağı belirtilmiştir. Gazetede yer alan “23 Temmuz ulusun saltanata karşı ayaklandığı, kuvvetini gösterdiği ve hakkını kurtardığı bir gün olduğu için, Türkün hatırlanmaya değer tarihi günlerinden” birisi olduğu yine vurgulanmıştır.¹⁴ Söz konusu haberden hareketle 10 Temmuz gününün, millî

¹¹ Safiye Ünüvar, *Saray Hatıraları*, Çağaloğlu Yayınevi, İstanbul, 1964, s.106–107. Safiye Hanım, halasının eşi olan Sultan V. Mehmet Reşad'ın baş imamı İsmail Hakkı Efendi sayesinde saraya intisap etmiştir. Sarayda Dürriye ve Rukiye Sultanlar ile Nazım Efendinin öğretmenliğini yapmıştır.

¹² Filiz Çolak, “II. Meşrutiyet'in Bayram İlân Edilmesi Osmanlı Başkentinde Hürriyet Bayramı Kutlamaları”, *Toplumsal Tarih*, Sayı 151, Temmuz 2006, s.62–69, Akbayrak, agm., s.33–34.

¹³ Doğaner, agm., s.120. Bkz ayrıca “Ulusal Bayram ve Genel Tatiller Hakkında Kanun”, *Resmî Gazete*, Kanun No. 2739, (Kabul Tarihi: 27 Mayıs 1935), s.5262. Cumhuriyet dönemindeki kutlamalar için yine bkz. Melis Süloş, “Cumhuriyet Döneminde 1908 Hürriyet Bayramı Kutlamaları”, *Toplumsal Tarih*, Sayı 151, Temmuz 2006, s.72–75.

¹⁴ “23 Temmuz”, *Cumhuriyet*, Yıl 11, Sayı 4018, 23 Temmuz 1935, s.1. Aynı ifadeleri içeren bir yazı *Cumhuriyet* gazetesinde 1933 yılında da yayınlanmıştır. Yazıda, hürriyet inkılabının yirmi beşinci yılı olduğu, bu gün millî hâkimiyetin ve millî istiklalin içeriden ve dışarıdan sinsi veya açık tehditlere uğradığı, fakat Gazi Mustafa Kemal'in millî istiklâli, hürriyet ve millî hâkimiyeti temin ederek milletin iradesini sarsılmaz temeller üzerine kurduğu, Türk inkılâbına en geniş hudutlar içinde yepyeni bir yol açtığı ve 1908 yılında tohumları atılan bir inkılâbı büyütme, yetiştirme, halka rahat ve huzur vermek anlayışını gerçekleştirmeye çalışmanın siyasal alandaki büyük hedeflerden birisi olduğu belirtilmiştir. “23 Temmuz: Hürriyet Bayramı”, *Cumhuriyet*, Yıl 10, Sayı 3308, 23 Temmuz 1933, s.1.

egemenlik hakkının elde edilmesi anlayışının sembolü olan bir gün olarak kabul edildiği, egemenliğin ülkede yerleştirilmesinde bir aşama olarak değerlendirildiği ve Cumhuriyetin ilân edilmesi ve Cumhuriyet Bayramı kutlamaları yapılmasına rağmen yine de önemli görüldüğü ve 1935 yılına kadar resmen yürürlükte olan bir millî bayram olduğu anlaşılmaktadır.

Kastamonu'da 10 Temmuz Millî Bayram Kutlamaları

Anadolu'daki vilâyetler içerisinde Kastamonu, II. Meşrutiyet dönemi ve sonrasında 10 Temmuz kutlamalarının taşrada en iyi gözlemlendiği vilâyetlerden birisidir. 10 Temmuz Millî Bayram kutlamalarının Kastamonu'dan, taşra kesitine odaklanılmış, II. Meşrutiyet dönemi için 1908-1918 yılları arasında kesintisiz olarak yayın hayatını sürdürmüş olan *Kastamonu* ve *Köroğlu* gazetelerinden bu olay izlenmiştir. Yine Millî Mücadele ve Cumhuriyet döneminde ise yine *Kastamonu* ve ayrıca *Açıksöz* gazetelerine başvurulmuştur.¹⁵ Araştırma, Meşrutiyet idaresinden Cumhuriyet yönetimine geçilen süreçte 10 Temmuz Millî Bayramı'nı kutlama etkinliklerinin nasıl gerçekleştiği, resmî törensellik açısından yerini ve bu noktadan hareketle gerek Kastamonu basınında söz konusu bayrama yüklenen anlamda, dönemlere göre farklılaşmanın olup olmadığı sorusu üzerine temellendirilmiştir.

II. Meşrutiyet Devri Kutlamaları, 1909–1918

Millî bayram olarak 8 Temmuz 1909 tarihinde “Her sene 10 Temmuz tarihinin Ayâd-ı Resmîye-i Osmânîyeden Addinde dair” olan 94 sayılı kanunun

¹⁵ Kastamonu'nun ilk süreli yayını olan *Kastamonu* gazetesi, Tanzimat edebiyatının meşhur simalarından İbrahim Edhem Pertev Paşanın valiliği döneminde, Mart 1872'de yayın hayatına başlamıştır. Vilâyet haberlerine ağırlık veren gazete, genelge ve kanunların halka duyurulması, ilânlar gibi resmî beyanlara ağırlık vermiştir. Sadece Kastamonu vilâyet merkezinde değil, Bolu, Sinop ve Çankırı (Kangırı) sancaklarında ve kazalarda da dağıtılan gazetede; madencilik, orman işleri, kaçakçılık, deniz kazaları duyurulmakta, resmî görevlilerin tayini ve terfileri, yardımlar gibi konu başlıkları altında haberlere yer verilmektedir. Kastamonu vilâyet gazetesinin yayınlanmasında, o dönemin valilerinin yanında, matbaanın ilk müdürü olan Hafız Hüseyin Hüsnü Efendi'nin üstün gayretleri vardır. Kastamonu gazetesi 30 Mayıs 1938 tarihine kadar yayın hayatını sürdürmüştür. Aziz Demircioğlu, *100 Yıllık Kastamonu Basını 1872–1972*, Doğrusöz Matbaası, Kastamonu, 1973, s.18–26. II. Meşrutiyet devrinin Kastamonu'daki en önemli süreli yayınlarından birisi, ilk özel (ve siyasî) gazete olmasıyla öne çıkan *Köroğlu*'dur. 1908 tarihinden itibaren İttihatçılar, Osmanlı toplumunun dokusunda değişiklik ihtiyacını fark etmişlerdi. Bunun için fikirlerinin yayılmasında bir araç olmak üzere ülke genelinde birbiri ardınca gazeteler çıkardılar. Köroğlu gazetesinin 17 Aralık 1908 tarihinde yayına başlaması ve 31 Ekim 1918 yılında kapanması, İttihat ve Terakki'nin ülke genelinde uyguladığı basın politikasının Kastamonu'ya özgü bir örneğini oluşturmaktadır. Bkz. Mehmet Serhat Yılmaz, “İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Kastamonu'daki Yayın Organı Köroğlu Gazetesi”, *Kastamonu Eğitim Dergisi*, Yıl 2, Sayı 3 (Mart 1997), s.206–210. *Açıksöz* gazetesi 15 Haziran 1919 tarihinde çıkmaya başlamıştır. 14 Aralık 1931 tarihli son nüshasıyla yayın hayatı noktalanmıştır. Millî Mücadele'yi destekleyen neşriyatıyla *Açıksöz*'ün bu yayın politikası Cumhuriyet döneminde de sürdürülmüştür. *Açıksöz* gazetesi hakkında geniş bilgi için bkz. Demircioğlu, *age.*, s.63–79.

kabul edilmesiyle 1909 yılından itibaren millî bayram kutlamaları düzenlemeye başlanmıştır.¹⁶ 10 Temmuz tarihinin millî günlerden (*Ayâd-ı Millîyeden*) sayılması ve kutlamaların yapılması hakkındaki kanunun padişah tarafından kabul edilmesi çerçevesinde Kastamonu'da da kutlamaların yapılacağı kamuoyuna duyurulmuştur.¹⁷ *Köroğlu* gazetesinde millî bir günün gerekliliği şu sözlerle açıklanmıştır. Osmanlı tarihinde pek çok özel gün olmasına karşın "...yalnız Osmanlılığa ait bir yevm-i mahsusî ihtiva edemiyordu. Bu noksanı da işte 10 Temmuz iyd-i millîsi itmam etti..."¹⁸ 1909 yılında basında Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti Genel Merkezi'nin basın bildirisini yayınlanarak Meşrutiyet konulu yayınlara yer verilmiştir. Bu yayınlarda dönemin hâkim anlayışı olan bütün Osmanlı unsurlarının birlikteliği düşüncesi (*İttihad-ı Anasır*) ve bu bağlamda *Osmanlı milleti* kavramları işlenmiştir.¹⁹ Kastamonu'da 10 Temmuz millî bayram kutlama programı ve buna ilişkin hazırlıkların yapılması işini İttihat ve Terakki Cemiyeti Kastamonu Kulübü üstlenmiştir. Cemiyet tarafından konu henüz cemiyet merkezli görülerek birinci yıl kutlamalarının Kastamonu Kulüp binasında yapılması kararlaştırılmıştır. Cemiyet mensubu olmayanlar için ise kutlama programının ikinci maddesinde yer verilen açıklamada "Yevm-i mübeccelde cemiyete mensup olmayan umum evlâd-ı vatan dahi bilâ-istisna kulübe gelip heyete iltihak edebilecektir." denilerek kulüp mensubu olmayanlar da etkinliklere davet edilmiştir.²⁰ 10 Temmuz'un resmî bayram kabul edilmesi hakkındaki kanunun 8 Temmuz 1909'da yayınlanması ve 9 Temmuz 1909 tarihinde Kastamonu'ya telgrafla bildirilmesi sebebiyle bu ilk yıldönümü kutlamaları için kapsamlı bir ön hazırlık yapılamadığı söylenebilir. Bu sebeple kutlamalara ilişkin hazırlıklar İttihat ve Terakki Cemiyeti Kastamonu Kulübü tarafından gerçekleştirilmiştir.

1909 yılında kutlamaların ilk defa yapılması sebebiyle *Köroğlu* gazetesinin 29 Temmuz 1909 tarihli sayısı bu günün anısına "Fevkalâde Nüsha ve İyd-i Millî Hatırası" olarak büyük boyutta yayınlanmıştır. Gazetede konu hakkında yapılan açıklamada bu durum; "Meşrutiyet-i Osmaniye'nin sene-i devriye-i mes'udesini idrak ettiğimizden dolayı gazetemiz bu hafta nüsh-i tabakasının iki misli

¹⁶ Şahingöz, agm., s.195.

¹⁷ "İyd-i Millî", *Köroğlu*, Yıl 1, Sayı 31, 2 Temmuz 1325/14 Temmuz 1909, s.3., 10 Temmuz'un Millî Bayram sayılması hakkındaki hüküm Kastamonu'ya telgrafla 26 Haziran 1325, (9 Temmuz 1909) tarihinde bildirilmiştir. "Tebliğat-ı Resmîye", *Kastamonu*, Yıl 38, Sayı 1898, 14 Temmuz 1909, s.1.

¹⁸ "10 Temmuz-Enverler ve Niyaziler", *Köroğlu*, Yıl 1, Sayı 32, 9 Temmuz 1325/23 Temmuz 1909, s.1-2.

¹⁹ Gazetede, 'İttihad-ı Anasır' ve 'Osmanlı Milleti' kavramlarının işlendiği Mehmet Vahdeti'nin, "Biz de Milletiz! Artık Yeter!" adlı başmakalesi yayınlanmıştır. *Köroğlu*, Yıl 1, Sayı 34, 23 Temmuz 1909/5 Ağustos 1909, s.1-2. Ayrıca yayınlanan beyannâme için bakınız, "Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyetinin İyd-i Millî Münasebetiyle Osmanlılara Beyannâmesidir", *aynı gazete*, s.3-4.

²⁰ Kutlama programı için *Köroğlu*, Yıl 1, Sayı 32, 9 Temmuz 1325/23 Temmuz 1909, s.2-3.

hacminde çıkarılmış ve bu nüsha hürriyet-i şahsiye ve millîyesini istirdâd ederek hâkimiyet-i millîyesine malik olan Osmanlı kardaşlarımıza ithaf edilmiştir. Yaşasın meşrutiyet, payidar olsun millet-i Osmaniye...” şeklinde belirtilmiştir.²¹

1909 yılı kutlamalarında resmî kabuller İttihat ve Terakki Cemiyeti Kastamonu Merkez Kulübü'nde gerçekleştirilmiştir. Kutlamaların geniş bir meydana yapılması düşünülmüş, bunun için Hükûmet Meydanı seçilmiştir. Hükûmet Meydanı'nda 10 Temmuz günü askerî ve mülkî erkân, okulların öğrencileri, musikî heyeti, askerî ve Mekteb-i Sanayi bandoları ve kalabalık bir halk hazır bulunmuştur. Kutlama programına Kastamonu Kalesi'nden top atılması ile başlamıştır. Hükûmet Meydanı'nda, Kastamonu Vali Vekili Defterdar Osman Nuri Bey adına Mektupçu Ahmet Rafet Bey, askerî heyet adına Yüzbaşı Mehmet Vahdeti, İttihat ve Terakki Cemiyeti adına da Miralay Arif Bey birer konuşma yapmışlardır. Daha sonra Mekteb-i Rüşdiye Farsça öğretmeni Salih Efendi bir dua yapmış, ardından heyetler tarafından vilâyete vali vekiline tebrike gidilmiştir. Bundan sonra Askerlik Dairesi'ne ve Belediye'ye gidilmiş, Belediye Başkanı Necip Bey gelen heyetleri karşılamıştır. Bu sırada kalabalık heyetler için yerin darlığından ve yeni bir belediye binasının gerekliliğinden söz açılarak, bir nükte ile başkan, bina yapımı için teşvik edilmiştir. Son olarak İttihat ve Terakki Kastamonu Merkez Kulübü'ne gidilmiş buradaki tebrikler sırasında iki de konuşma yapılmıştır. Günün akşamında, Askerlik Dairesi'nde Kumandan Vekili Naci Paşa'nın ev sahipliğinde bir akşam yemeği tertip edilmiştir. Yemek sırasında günün önemine ilişkin konuşmalar yapılmış olup konuşmalarda “Osmanlı ülkesinin birliği” ve “Osmanlı milletinin saadeti” teması işlenmiştir. Ayrıca yemek sırasında öğrencilerden oluşturulan bir koro, yemek sonuna kadar şiiirler okunmuş ve şarkılar söylemiştir. Gece ise eğlenceler tertip edilmiş, İttihat ve Terakki Cemiyeti Kulübü önünde ışıklandırma eşliğinde başlayan eğlence İttihat Kırathânesi önüne kadar devam etmiştir. Kutlama törenleri İnebolu, Küre ve Taşköprü ilçelerinde de yapılmıştır.²²

1909 yılında kutlamaların ilk defa yapılması ve resmî bayram kutlaması hakkındaki yasal sürecin gecikmesi bir kutlama programı yapma ve kamuoyuna duyurma imkânı vermemişti. 1910 yılında *Köroğlu* gazetesinde kutlama programına geniş yer ayrılmış ve program ayrıntılı bir şekilde yayınlanmıştır.²³ Ayrıca günün önemine ilişkin Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti Genel

²¹ *Köroğlu*, Yıl 1, Sayı 33, 16 Temmuz 1325/29 Temmuz 1909.

²² “10 Temmuz İyd-i Ekber-i Millî”, *Kastamonu*, Yıl 37, Sayı 1800, 28 Temmuz 1909, s.1-2. *Köroğlu*, Yıl 1, Sayı 33, 16 Temmuz 1325/29 Temmuz 1909. Gazetede, Miralay Arif Bey ile Yüzbaşı Mehmet Vahdeti'nin törende yaptıkları konuşmaların metinleri de yayınlanmıştır, *aynı gazete*, s.4. Ayrıca, Küre'deki etkinlikler hakkında “Küre-i Nuhâs İyd-i Millisi”, *Köroğlu*, Yıl 1, Sayı 34, 23 Temmuz 1909/5 Ağustos 1909, s.3.

²³ “İyd-i Millî Hazırlıkları”, *Köroğlu*, Yıl 2, Sayı 84, 8 Temmuz 1326, s.2-3.

Merkezi'nin basın bildirisi²⁴ ile 10 Temmuz ve Meşrutiyet konulu başyazılar yayınlanmış ve bu yayınlarda günün anlam ve öneminden, millî birlik, beraberlik ve hürriyet kavramlarından bahsedilmiştir.²⁵ Örneğin bu yayınlardan birisinde bu günün anlamını ifade için başlık olarak "Osmanlıların Hürriyet Düğünü" sözcükleri kullanılmıştır. Söz konusu yazıda 1876 yılına kadar Osmanlı idaresinin bir mutlakiyet idaresi olduğu, Sultan Abdülaziz'in yerine tahta geçen V. Murat'ın Genç Osmanlılara her yönde destek sağlamaya gayret ederek onlarla görüş alışverişinde bulunduğu, Mithat Paşa ve arkadaşlarının mükemmel bir Kanun-ı Esasî idaresi ilân etmek üzere bulunduğu bir sırada Sultan Murat'ın tahttan indirilerek yerine II. Abdülhamit'in geçtiği ve Kanun-ı Esasî'yi ilân ettikten hemen sonra meclisi tatil ederek idareyi ele aldığı belirtilerek II. Abdülhamit'e karşı çıkarılan isyanın haklı gerekçelere dayandığı vurgulanmıştır. Ayrıca 1908 Haziran ayının yirminci günü Resneli Niyazi'nin Abdülhamit idaresine karşı isyan ettiği, 10 Temmuz 1908'de de nihayet Meşrutiyet'e kavuşulduğu, bu günün millî bayram kıymetinde bir gün olduğu, bu sevinçli günün Kastamonu'da da büyük bir şenlik içerisinde kutlanması gerektiği belirtilmiştir.²⁶

1910 yılındaki tören, şehrin kuzeyinde bulunan piyade ve süvari kışlaları önündeki meydana (Kışla Meydanı) yapılmıştır. Meydana bir zafer takı ve dokuz çadır kurulmuştur. İlk çadır Vali, Kumandan, milletvekilleri, cemiyet murahhasları, vilâyet erkânı ve adliye reisleri için, iki numaralı çadır ulema, meşayih ve ruhanî liderler için, üç numaralı çadır mülkiye, adliye ve maliye müdürlerine, dört numaralı çadır mahkeme ve meclis üyeleriyle belediyeye, beş numaralı çadır askerî personel ve subaylar için, altı numaralı çadır askerî öğrenciler için, yedi numaralı çadır mülkiye memurları için, sekiz numaralı çadır ticaret erbabı için ve son olarak dokuz numaralı çadır ise merasim komisyonu ve teşrifat memurları için tahsis edilmiştir.²⁷

Kutlama törenleri Kastamonu Kalesi'nden top atılması ve Kastamonu Valisi bulunan Hüsnü Beyin konuşmasıyla başlamıştır.²⁸ Hüsnü Beyden sonra Kastamonu Belediye Başkanı Muhyettin Bey ve Kastamonu Fırka Kumandanı birer konuşma yapmışlardır. Kastamonu Belediye Başkanı günün öneminden bahisle, 10 Temmuzun Osmanlılar için ümitler doğuran bir gün olduğu ve Osmanlı tarihinde bir millî bayramın kazanıldığı, Osmanlı milletinin her 10 Temmuzda birbirinden daha coşkun kutlamalara erişmesi dileklerini içeren bir

²⁴ "Beyannâme", *Kastamonu*, Sayı 1852, 8 Ağustos 1920, "Beyannâme", *Köroğlu*, Yıl 2, Sayı 86, 22 Temmuz 1326, s.1-2.

²⁵ "10 Temmuz Kastamonu Merasimi", *Köroğlu*, Yıl 2, Sayı 85, 15 Temmuz 1326, s.1-2. "10 Temmuz Osmanlıların Hürriyet Düğünü", *Köroğlu*, Yıl 2, Sayı 84, 8 Temmuz 1326, s.1-2.

²⁶ "10 Temmuz Osmanlıların Hürriyet Düğünü", *Köroğlu*, Yıl 2, Sayı 84, 8 Temmuz 1326, s.2.

²⁷ *Köroğlu*, Yıl 2, Sayı 84, 8 Temmuz 1326, s.2.

²⁸ Kastamonu Valisi olarak atanan Hüsnü Bey, 4 Ağustos 1909 tarihinde Kastamonu'ya gelerek görevine başlamıştır. *Köroğlu*, Yıl 1, Sayı 34, 23 Temmuz 1909/5 Ağustos 1909, s.2.

konuşma yapmıştır. Daha sonra Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti adına Salih Efendi konuşmuş, Tatbikat Mektebi öğrencilerinden Halil, Abdülhak Hamid'e ait olan bir şiiri okumuştur. Ermeni ve Rum ruhanî liderlerin konuşmalarından sonra Kaymakam Osman Bey bir konuşma yapmış ve diğer kulüpler adına konuşmalar yapılmıştır. Son olarak Kastamonu Müftüsü Hafız Osman Nuri Efendinin dua yaptırmasından sonra resmi törene geçilmiş ve bando tarafından selam havası çalınmıştır.²⁹

Tören resmi Liva Kumandanı Naci Paşa komutasında gerçekleşmiş, sırasıyla ümera-yı askeriye, redif jandarma zabitanı, bir zabıt komutasında bir takım ihtiyat kuvveti, bir zabıt komutasında mektepli jandarma efradı yer almıştır. Son kıtanın hareketinden sonra önde süvari olarak mektepli öğrencilerden Fethi ve Cevdet Efendilerin ardında jandarma süvarisi komiser ve polisler arkada Yüzbaşı Osman Bey Komutasında mevcut bütün okulların öğrencileri hazır bulunmuşlardır. Okullar sırasıyla Mekteb-i İdadi-i Mülki, Askerî Rüşdiye, Mekteb-i Sanayi, İptidai Mektepler olarak sıralanmıştır. Okul öğrencilerini esnaf teşkilâtlarına ait heyetler takip etmiştir. Her esnaf teşkilatı, önünde esnafın ismiyle birlikte hürriyet ve meşrutiyeti konu alan pankartlar taşımışlardır. Bu sırada Belediye çavuşları, bakırcı esnafı, kendirci esnafı, ekmekçi esnafı, bakkal esnafı ve diğer esnaf temsilcileri ile çiftçiler kendilerine mahsus kıyafet ve sancakları ile törene katılmışlardır. Daha sonra tulumacılar davulları, zurnaları ve tulumba takımları ile törene katılmışlar ve tören tamamlanmıştır. Gece şehir ışıklandırılıp süslenerek şenlikler yapılmış, Mekteb-i Sanayi bandosu ve askerî bando da şenliklere katılmış, Belediye ve Kastamonu İttihat ve Terakki Cemiyeti Kulüplerinde katılanlara ikramda bulunulmuştur.³⁰

10 Temmuz Bayramı'nın ilk kutlandığı yıl olan 1909'da bayram hazırlıklarının yapılması işini Kastamonu İttihat ve Terakki Cemiyeti üstlenmişti. 1910 yılında yine İttihat ve Terakki Kastamonu Kulübü ön planda olmuş ve kutlama töreni askerî merkezli olmuştur. İlk iki yıl elde edilen tecrübeden, bayramı bir siyasal harekete münhasır gösteren bir yapıdan kurtarmak için

²⁹ *Koroğlu* ve *Kastamonu* gazetelerinde Kastamonu Valisi Hüsnü Bey, Belediye Başkanı Muhyettin Bey, Salih Bey, Kaymakam Osman Nuri Beyin törende yaptıkları konuşma metinleri yayınlanmıştır. "İyd-i Millî-i Osmanî", *Kastamonu*, Yıl 38, Sayı 1850, 18 Temmuz 1910, s.1-2, *Koroğlu*, Yıl 2, Sayı 85, 15 Temmuz 1326, s.2-3., Törenlerde Ermeni Gençler Kulübü adına Darülfünun Tıp Fakültesinden Dorus Balıkçıyan tarafından yapılan konuşma metni için bkz. *Koroğlu*, Yıl 2, Sayı 87, 29 Temmuz 1326, s.4. İttihat ve Terakki Cemiyeti adına konuşan Salih Bey, Meşrutiyet'in tarihe alın harflerle yazılacak bir gün olduğunu ve özellikle İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin hürriyet ve meşrutiyet esaslarını hayata geçirmek için kurulduğunu, müslim gayrimüslim, kadın erkek bütün Osmanlı halkının birbirine candan ciğerden bağlı olarak hürriyetin ve eşitliğin anlamını bilmeleri gerektiğini belirterek konuşmasını dönemin hakim söylemi olan "yaşasın uhuvvet ve müsavât, yaşasın hürriyet ve meşrutiyet, yaşasın cemiyet ve kahramanân-ı hürriyet" sözleriyle bitirmiştir. *Koroğlu*, Yıl 2, Sayı 87, 29 Temmuz 1326, s.4.

³⁰ 1910 yılında Kastamonu merkezinde İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin üç kulüp binası bulunmaktaydı. Bu kulüpler, verilen ilânlarda birinci, ikinci ve üçüncü kulüpler olarak adlandırılmıştır.

olmalı, bütün kurum ve kuruluşları kapsayacak şekilde 1911 yılında millî bayram kutlamalarında bir kutlama komisyonu oluşturulmuştur. Hükûmet, Belediye, Askeriye ve İttihat ve Terakki Kastamonu Heyetinden bir üyenin katıldığı komisyonda, şehrin dışında ve güney yönünde bulunan Âmidin Çayırı adlı mevkide etkinliklerin yapılması kararlaştırılmıştır.³¹

10 Temmuz'un üçüncü yıl kutlamaları için, önceden belirlenen Âmidin Çayırı adlı mevkide Kastamonu halkı toplanmış, öğrencilerden oluşturulan koro tarafından millî marşlar ve şarkılar söylenmiştir. Törene hem Askerî Bando hem de Mekteb-i Sanayi Bandosu katılmıştır. Törende Kastamonu Vali Vekili Ali Nevzat Bey, Fırka Kumandanı Miralay Şevket Bey, Belediye Başkanı Muhyettin Bey, İttihat ve Terakki Cemiyeti Kastamonu Heyeti adına Vilâyet Tahrirat Mümeyyizi Lütfi Bey, Ermeni ve Rum ruhanî liderleri birer konuşma yapmışlar, iki öğrenci ise konuşma ve şiir okumuşlardır. Tören sırasında şehirde bulunan Kastamonu Milletvekili İsmail Mahir Bey de bir konuşma yapmıştır. Kastamonu Müftüsü Hafız Osman Nuri'nin okuduğu dua ile geçit yapılarak tören sona ermiştir. Tören sonunda şehre dönülerek bu günün anısına süslenmiş olan İttihat ve Terakki Kulüpleri ile Belediye'ye ziyaret gerçekleştirilmiştir.³²

1912 yılındaki 10 Temmuz Millî Bayram töreni, hazırlanan program üzere Vilâyet binasının önündeki Belediye Bahçesi olarak adlandırılan mevkide yapılmıştır. Kastamonu Valisi ve Fırka Kumandanı tören alanına gelirken İttihat ve Terakki Cemiyeti Heyeti de söz konusu mevkie gelmiş, burada konuşmalar yapılmıştır. Törende İttihat ve Terakki Cemiyeti adına ulemadan Kazzazzâde Mehmet Efendi tarafından İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Meşrutiyet'in ilânındaki yerini anlatan ve Osmanlı ordusu mensuplarının fedakârlıkları sonucu Meşrutiyet'in elde edildiği konusunu işleyen bir konuşma yapılmıştır. Konuşmaların ardından geçit resmi yapılmıştır. Daha sonra aynı yerde Askerî Rüşdiye Mektebi öğrencilerinin ödül dağıtım törenlerine geçilmiştir. Daha sonra Olukbaşı'nda Dikmen denilen mevkide yaptırılması kararlaştırılan Mekteb-i Sanayi'nin temel atma töreni gerçekleştirilmiştir. Gece şehirde pek çok bina ve daireler fener ve kandillerle ışıklandırılmış ve fener alayı düzenlenmiştir.³³

1913 yılında 10 Temmuz Çarşamba günü gerçekleştirilen kutlama töreninde bütün memurlar, ulema, meşayih, eşraf, halk ve İttihat ve Terakki Cemiyeti müfettiş ve murahasları Valilik makamına gelerek tebrikte bulunmuşlardır. Hükûmet Dairesinin bahçesinde Müftü Hafız Osman Efendinin duasından sonra Vali Ali Reşit Bey tarafından yapılan bir konuşmadan sonra vilayet makamında protokol kabulü yapılmıştır. Daha sonra Vali Bey, diğer erkân ve

³¹ "İyd-i Millî-i Osmanî", *Köröğlü*, Yıl 3, Sayı 133, 7 Temmuz 1327, s.2.

³² "10 Temmuz İyd-i Millî-i Osmanî", *Köröğlü*, Yıl 3, Sayı 134, 13 Temmuz 1327, s.1.

³³ Törende, İttihat ve Terakki Cemiyeti adına Kazzazzâde Mehmet Efendi tarafından yapılan konuşmanın metni *Köröğlü*'nda yayınlanmıştır. "İyd-i Millî-i Osmanî", *Köröğlü*, Yıl 4, Sayı 173, 11 Temmuz 1328, s.1.

halk topluca İttihat ve Terakki Cemiyeti Kulübüne gelerek tebrikte bulunmuşlar, burada karşılama ve kabuller İttihat ve Terakki Genel Merkez Müfettişi İsmail Hakkı Bey tarafından yapılmıştır.³⁴

1914 yılı kutlamaları için de bir kutlama komisyonu oluşturulmuş ve kutlama töreni Kışla Meydanı'nda yapılmıştır. Törene gelenler teşrifat memurları aracılığı ile kendileri için ayrılan çadırlara yerleştirilmiştir. 14. Nizamiye Fırkası Kumandanının törene katılanları karşılamalarından sonra Vali Bey buyur edilerek batarya tarafından 21 pare top atışı ile tören başlatılmıştır. Açılışı takiben Kastamonu Müftüsü tarafından bir dua okunmuş ve ardından Vali Bey tarafından bir konuşma yapılmıştır. Bu konuşmadan sonra İttihat ve Terakki Cemiyeti adına Sorumlu Kâtip Hasan Fehmi Bey bir konuşma yapmış, bunu Belediye adına bir konuşma ile Ermeni ve Rum ruhanî liderlerinin konuşmaları izlemiştir. Daha sonra programa katılan bütün okullar tarafından "Hürriyet Marşı" okunmuştur. Son olarak geçit resmi yapılmış, bütün Nizamiye askerleri, jandarma ve okulların öğrencileri, esnaf cemiyetleri ve tulumba takımları tören geçişine katılmıştır. Donanma-yı Osmanî Muavenet-i Milliye Cemiyeti aracılığıyla ve Osmanlı donanmasına yardım amacıyla tertip komisyonu tarafından seçilen iki kız öğrenci marifetiyle törene katılan davetlilere rozet dağıtılmış ve bir kuruştan aşağı olmamak şartıyla yapılan yardımlar belediye çavuşları tarafından gezdirilen mühürlü kutularda toplanmıştır.³⁵

1915 yılı 10 Temmuz Millî Bayram kutlamaları öncesi Kastamonu basınında 10 Temmuz gününün anlamı ve Meşrutiyetin kazanılması konulu yazılara yer verilmiştir.³⁶ 10 Temmuz 1915 Cuma günü Kastamonu'da tebrik merasimi için Hükûmet Konağı'nda heyetler bir araya gelmişlerdir. Fırka Kumandan Vekili Kaymakam Celal Bey erkânıyla, Vali Mehmet Reşit Paşa, Kadı Molla Bey ve diğer erkân resmî kıyafetleri ile Hükûmet Dairesi önünde hazır bulunmuşlardı. Jandarma ve bir takım asker resmî selamı yerine getirdikten sonra Müftü, Hafız Osman Nuri Efendinin duasına geçilmiştir. "Padişah Marşı"nın çalınmasından sonra Vali Beyin "iyd-i milliyi cümlenize tebrik ederim" sözleri ile merasime son verilmiş daha sonra vilâyette tebrikler kabul edilmiştir. Vali Reşit Paşa maiyeti ile daha sonra Askerî Fırkaya gitmiş burada bir bölük asker tarafından resmî karşılama yapılmış ve Vali, Kumandan Vekilini tebrik etmiştir. Buradan Belediye Dairesine gidilerek tebrikte bulunulmuştur. Akşam etkinliklerinde resmî daireler ve İttihat ve Terakki Kulüpleri süslenmiş olduğu hâlde İttihat ve Terakki Merkez Kulübü'nde tebrikler kabul edilmiştir. Kastamonu Vilâyetine bağlı olan

³⁴ "10 Temmuz Tebrikatı", *Köroğlu*, Yıl 5, Sayı 221, 11 Temmuz 1329, s.1. 10 Temmuz Bayramı hakkında *Köroğlu*'nda aynı yıl ve sayıda bir de makale yayınlanmıştır. "10 Temmuz", s.1-3.

³⁵ "10 Temmuz İyd-i Milli Programıdır", *Kastamonu*, Yıl 43, Sayı 2106, 7 Temmuz 1330, s.4.

³⁶ "Büyük Gün", *Kastamonu*, Yıl 43, Sayı 2107, 13 Temmuz 1331, s.1. "10 Temmuz", *Köroğlu*, Yıl 7, Sayı 320, 10 Temmuz 1331, s.1.

yönetim birimlerinden alınan telgraflardan, vilâyet genelinde kutlamaların yapıldığı anlaşılmaktadır.³⁷

1916 yılındaki resmî tören ve kutlamalar, yine İttihat ve Terakki Cemiyeti Kastamonu Merkez Kulübü tarafından düzenlenmiştir. Kutlama programı İttihat ve Terakki Kastamonu Kulübü tarafından bastırılarak önceden halka dağıtılmıştır. Resmî daireler İttihat ve Terakki Kulüpleri, Müdafa-i Milliye ve Türk Gücü Daireleri bayraklarda donatılmıştır. Darüleytam öğrencileri de trampetleriyle katılmışlardır. Kastamonu Valisi Atf Bey, Fırka Kumandanı Celal Bey, eşraf ve halk kulüpte toplanmışlardı. Bir müddet kulüpte dinlendikten sonra aşağı inildi. Aşağıda kurulan kürsüde ilk önce Şevket Bey bir konuşma yapmıştır. Sonra ulemadan Hacı Mümin Efendi bir dua okumuştur. Daha sonra bando tarafından selam havası çalınmış ardından Vali Atf Beyin de dahil olduğu heyet tekrar kulübe çıkarak tebrikler burada kabul edilmiştir.

Gece kulüp binası ve daireler ışıklandırılmış ve İttihat ve Terakki Kulübünde gelenler kabul edilmiştir. Vali Bey, akşam yine kulübe gelmiş, buradan Darüleytam'da icra edilecek olan törene katılmak üzere Defterdar Fuat Beyle birlikte Darüleytam'a gidilmiştir. Burada müzikli eğlenceler düzenlenmiştir. Bir öğrenci konuşma yapmış daha sonra koro halinde "Sancak Marşı" söylenmiş, ardından da öğrenciler askerî temsil kıyafetleri içerisinde kendi imkânlarıyla bir resmi geçitte bulunmuşlardır.³⁸

1917 yılı kutlamalarının yeri konusunda *Köroğlu* gazetesinde şu ifade yer almaktadır: "Vali Bey Efendi hazretlerinin gösterdikleri arzu üzerine merasim-i tesdiyenin bize büyük günü bahşeden İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne bir mukabele-i şükran olmak üzere Kulüp binası önünde icrası mukarrer bulundu..." Bu tarihteki, kutlamalarda Hükûmet Dairesi veya Hükûmet Meydanı değil, artık kulüp binasının ön planda tutulduğu anlaşılmaktadır. Tören, İttihat ve Terakki Kastamonu Merkez Kulübü önünde halkın, okullar ve öğrencilerin katılımı ile Vali Bey ve Fırka-i Ahz-ı Askerî Şube Başkanı olan Celal Beyin gelmeleriyle başlamıştır. Hazırlanan kürsüde ilk önce İttihat ve Terakki Cemiyeti adına Kastamonu Sultanîsi İkinci Müdürü ve edebiyat öğretmeni olan İsmail Habib (Sevük) Bey bir konuşma yapmıştır. Konuşmasında meşrutiyet ve gelinen sürece değinen İsmail Habib, Türklerin meşrutiyeti idame ettiremeyeceğini söyleyen gafillerin bulunduğunu, böyle düşünenlere karşı Türklerin Meşrutiyeti devam ettireceklerini ifade etmiştir. İsmail Habib'in konuşmasından sonra ulemadan Hacı Mümin Efendi tarafından bir dua yapılmış ardından hazır bulunan askerî bando tarafından selam havası çalınarak

³⁷ "İyd-i Milli", *Kastamonu*, Yıl 43, Sayı 2107, 13 Temmuz 1331, s.1. "10 Temmuz İyd-i Millisi", *Köroğlu*, Yıl 7, Sayı 321, 16 Temmuz 1331, s.1-2.

³⁸ "İyd-i Milli", *Kastamonu*, Yıl 44, Sayı 2159, 11 Temmuz 1332, s.1. Kulüp binası önünde Şevket Beyin yapmış olduğu konuşmanın metni *Köroğlu*'nda yayınlanmıştır. "Kastamonu'da On Temmuz", *Köroğlu*, Yıl 8, Sayı 372, 14 Temmuz 1332, s.1-2.

törene son verilmiştir. Gece İttihat ve Terakki Kastamonu Kulüp binası fenerlerle aydınlatılmış, halk yer yer kutlamalarda bulunmuştur.³⁹

Meşrutiyetin ilk yıllarına göre 1918 yılındaki kutlama programı sönük geçmiş üstelik geçit resmi de yapılmamıştır. *Köroğlu* gazetesinde “Millî Bayramımız” adlı başyazıda Sultan V. Mehmet Reşat’ın ölümünden sonra ilk defa VI. Mehmet Vahdettin’in saltanatında kutlamaların yapıldığı özellikle vurgulanmış, daha önceki yıllardaki yazıların aksine “İttihad-ı Anasır” vurgusu yapılmamıştır. Tören, 10 Temmuz 1918 Salı günü İttihat ve Terakki Fırkası Kastamonu Kulübü önünde gerçekleştirilmiştir. Törene gayrimüslim ruhanî liderlerin katıldığına ilişkin bir bilgi bulunmamıştır. Vali Vekili Mektupçu Lütfi Bey, resmî ve askerî erkân, zabıta memurları, okullar ve halk kulüp binası önüne toplanmışlardı. Hemen sonra bando takımı eşliğinde Belediye heyeti de törene katılmıştır. Törende, Kulüp Müdürü sıfatıyla *Köroğlu* gazetesi başyazarı İsmail Habib (Sevük) Bey, Cemiyet adına bir konuşma yapmıştır. İsmail Habib konuşmasını “eski devir, yeni devir” üzerine temellendirmiş ve örnekler vererek eski ile yeni dönemleri karşılaştırmıştır. “...eski devirde fertler mes’ud, fakat millet ölüme muarız idi. Yeni devirde fertler muzdarip oldu, fakat millet ölümden kurtuldu. Eski devirde hepimiz Türküm demekten utanıyorduk. Gözlerimiz yerde, omzumuz hicap yükü ile gerilmiş idi. Hâlbuki yeni devirde yaralı göğsümüzle, tunçlaşmış çehremizle, temiz alnımızı yükseltip hepimiz ben, benim diyebiliyoruz...” şeklindeki ifadelerin yer aldığı konuşmada artık yeni devrin “millet” tanımı da değişmiş, Türklük [ve İslâmlık] çerçevesinde bir millet tanımına dönüşmüştür. Daha sonra hükûmet adına Vilâyet Defterdarı Ferit Bey bir konuşma yapmış, Müftü Hafız Osman Nuri Efendi tarafından okunan bir dua ile törene son verilmiş, geçit resmi de yapılmamıştır. Gece Fırka Dairesi bahçesinde ve Askerî Kışla Meydanı’nda bando eşliğinde millî marşlar ve şarkılar söylenmiş tüfekli atışlar da yapılmıştır.⁴⁰

Meşrutiyet dönemine genel olarak bakıldığı zaman 1909 yılındaki Millî Bayram kutlamalarının Kastamonu’da ilk olması, düzenli bir kutlama programının hazırlanamaması ve Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin güdümünde gerçekleştirilmesi cemiyet merkezli bir kutlama havası ortaya çıkarmıştır. 1910 yılı kutlama etkinlikleri daha sistemli bir şekilde yapılmıştır. Kutlamaların planlaması için bir komisyon oluşturulmuş, daha sonrada devam ettirilmiş olan bu geleneksel komisyonda Vilâyet, Askeriye ve Belediye’den gelen temsilcilerin yanı sıra İttihat ve Terakki Cemiyeti Kastamonu idare heyetinden de bir temsilci üye olarak bulunmuştur.

³⁹ “İyd-i Millimiz Tes’id Edilirken”, *Köroğlu*, Yıl 9, Sayı 423, 26 Temmuz 1333, s.1-2.

⁴⁰ İsmail Habib (Sevük)’ün konuşması *Köroğlu* gazetesinde tam metin olarak yayınlanmıştır. “Millî Bayramımız”, *Köroğlu*, Yıl 10, Sayı 472, 25 Temmuz 1334, s.1-2. “İyd-i Millî”, *Kastamonu*, Yıl 46, Sayı 2261, 29 Temmuz 1334, s.2.

10 Temmuz Millî Bayram kutlamalarının yeri konusunda farklılıklar bulunmaktadır. Dönemin siyasal şartlarına göre kutlamalar, Hükûmet Meydanı, Belediye Bahçesi, Kışla Meydanı, Âmidin Çayırı ve İttihat ve Terakki Kastamonu Merkez Kulübü önünde yapılmıştır. 1910 yılı etkinlikleri Kışla Meydanı'nda yapılmış, zafer takı ve tören için çadırlar kurulmuş, protokol bu çadırlarda ağırlanmış, muntazam bir de geçit resmi töreni yapılmıştır. 1911 yılındaki etkinlikler şehir dışında Âmidin Çayırı mevkiinde yapılmış, 1912 ve 1913 yılı törenleri ise Hükûmet Meydanı'nda vilâyet erkânının katılımı ile gerçekleştirilmiştir.

Birinci Dünya Savaşı arifesinde 1914 yılı kutlamalarında İstanbul'da Ordugâh'ta askerî geçit töreni yapılırken, Kastamonu'da da askerî kışla önündeki Kışla Meydanı'nda törenler yapılmış ve etkinlikler askerî tören ağırlıklı geçmiştir. Meşrutiyet'in son yıllarında, 1916-1917 ve 1918 yılında kutlamalar sade bir şekilde İttihat ve Terakki Kastamonu Merkez Kulübü önünde gerçekleştirilmiştir. Meşrutiyet'in son yılı içerisinde 1918 yılı kutlamaları daha önceki yıllara göre sönük geçmiş hatta geçit resmi dahi yapılmamıştır.

Millî Mücadele Devri Kutlamaları, 1919-1922

Birinci Dünya Savaşı'nın ardından İtilaf Devleti kuvvetleri tarafından Osmanlı ülkesinin işgal edilmesi, işgale karşı mücadele ve tam bağımsızlık anlayışının gerçekleştirilmesi için Millî Mücadele Hareketi'nin başlatılması sürecinde 10 Temmuz Bayramı ve bu güne yüklenen anlam üzerinde de bir etki oluşmuştur. Bu dönemin yayınlarında Osmanlı Devleti'nin parçalanması, ülkenin içerisinde bulunduğu şartlar ve Osmanlılık anlayışı sorgulanarak artık 'Osmanlı Milleti' kavramının içerisinde boşaldığı ifade edilmiştir. 1919 yılında *Açıksöz* gazetesinde yayınlanan 10 Temmuz Bayramı konulu yazıda Meşrutiyet'in on ikinci senesinde Osmanlı Devleti'nin parçalanması ve ülkenin genel durumu çok güzel özetlenmiştir. Söz konusu yazıda hürriyetin ilânı ile 1908 tarihinden sonra büyük bir beklenti içerisinde girildiği belirtilmiştir. Bu süreçte Osmanlı idaresi altında Tuna'dan Basra Körfezi'ne, Kafkasya'dan Tunus'a kadar büyük bir saha işgal eden Osmanlı vatanı birdenbire silkincek, dirilecekti. Avrupa'nın emperyalist hükümetleri gözlerini bu vatana dikmiş, neredeyse paylaşmaya hazırlanıyorlardı. Artık bu hürriyet fermanı, bu paylaşmanın önünü alacaktı. Osmanlı vatanında yaşayan İslâm, Hristiyan bütün milletler arasındaki görünürdeki geçimsizlikler son bulacak, hepsi birlikte bir kitle hâlinde, kendine düşen vicdanî görevi yerine getireceklerdi. Pek çok kavim ve millet hep kardeş olacaklar, Osmanlı bayrağı altında birleşerek, hepsi kanun nazarında eşit olacaklar ve sonunda hepsi aynı hukuka sahip ve Osmanlı unvanı altında kendileri tarafından seçilecek olan milletvekilleriyle bu umûmi vatanı idare ederek ebediyen mutlu ve mesut bir şekilde yaşayacaklardı. Bu ne büyük ve ne kutsal bir amaçtı. Ayrıca yazıda daha sonraki süreçte bu birliğin

bozulduğu, vatan düşüncesinin kalmadığı, hatta şu veya bu ülkenin himayesini, vesayetini kabul etmeyi düşünecek kadar ileri gidildiği, şimdi Anadolu vilâyetlerinden ancak ikisi veya üçünde Türklerin bir lütuf olarak vesayet altında yaşatılmasının arzu edildiği belirtilerek, bu durumun üzüntü verici olduğu vurgulanmıştır.⁴¹

1919 yılındaki 10 Temmuz töreni *Kastamonu* gazetesinde şu şekilde yer almaktadır. Söz konusu gün hükûmet binasının girişinde Vali Vekili ve Jandarma Alay Komutanı Osman Nuri Bey ile Askerlik Şubesi Başkan Vekili ve Mevki Komutanı Binbaşı Mustafa Bey ve mülkî, adlî ve askerî erkân ve jandarma zabitanı hazır bulunduğu hâlde Kastamonu Müftüsü bulunan Hafız Osman Nuri Efendi bir konuşma ve dua yapmıştır. Daha sonra Valilik makamında tebrikler kabul edilmiş ve burada bulunanlara şeker ve sigara dağıtılmıştır. Bu günün anısına resmî daireler de bayraklarla süslenmiştir.⁴²

1920 yılında “İyd-i Millî” başlıklı yazıda Meşrutiyetin yıl dönümü gününde yüreklerin sızladığı, on iki sene önce Türklerin hürriyete kavuştuğu, fakat içeride ve dışarıda karşılaşılan problemlerle uğraşmak yüzünden bu bayramın tam olarak idrak edilemediği belirtilerek, Büyük Millet Meclisi Başkanı olan vatansever Mustafa Kemal Paşa'nın bağımsızlık davasında ölünceye kadar sebat ve ısrar edilmesi sözlerinin ışığında tam bağımsızlığın gerçekleşmesi arzusuna vurgu yapılmıştır.⁴³ Ayrıca Mustafa Kemal Paşa tarafından millî bayram dolayısıyla bütün vilâyet ve kumandanlıklara gönderildiği bilinen ve bu bağlamda Kastamonu Valiliğine de gönderilen telgrafın sureti *Kastamonu* gazetesinde yayınlanmıştır.⁴⁴ 1920 yılında 10 Temmuz kutlamaları Hükûmet bahçesinde yapılmıştır. Törende Kastamonu Valisi, Jandarma Komutanı, mülkî ve askerî erkân ile bütün memurlar, ulema, meşayih ve eşraf hazır bulunmuştur. Törende müftü vekili Şeyh Efendi tarafından bir dua yapılmıştır. Tören sonunda orada hazır bulunanlar valiliğe gitmişler, Vali Beyin makamında tebrikler kabul edilmiştir. Bu günün adına Kastamonu Kalesi'nden top atılmış ve resmî daireler bayraklarla donatılmıştır.⁴⁵ 1922 yılında 23 Temmuzunda

⁴¹ “İyd-i Millî Münasebetiyle”, *Açıksöz*, Sayı 7, 27 Temmuz 1335, s.1.

⁴² “İyd-i Millî”, *Kastamonu*, Sayı 2312, 28 Temmuz 1335, s.1.

⁴³ “İyd-i Millî”, *Kastamonu*, Sayı 2361, 24 Temmuz 1336, s.1.

⁴⁴ “Mustafa Kemal Paşa Hazretleri tarafından makam-ı ali-i velâyet-penâhiye keşide buyrulan telgrafnâme suretidir: “Milletimiz bugün on üçüncü İyd-i Millîyi idrak ediyor. Bir taraftan en acı felaketlerin, diğer cihetten de fedâkar milletimizin bütün cihana ibrâz eylediği müstesna kahramanlıkların tarihini ihtiva eyleyen bu son on iki senenin hatıratını tezekkür eyleyen büyük bir heyecan ile titremek kâbil değildir. Geçen eyyam-ı felaketin ısrabâtıyla mahmûl olarak on üçüncü sâl-i millîye girerken maziye ait cerehalarımız için ancak bir çare-i tedavi tasavvur etmeliyiz. Dava-yı istiklâlde ölünceye kadar sebat ve ısrar. Büyük Millet Meclisi Reisi Mustafa Kemal”, “İyd-i Millî”, *Kastamonu*, Sayı 2361, 24 Temmuz 1336, s.1.

⁴⁵ “İyd-i Millî Tebrikatı”, *Kastamonu*, Sayı 2361, 24 Temmuz 1336, s.1. *Açıksöz* gazetesinde ise “Açıksöz muhteşem karilerine İyd-i Millîyi tebrik eder ve sevinçli, gülünçlü bayramın yakın olmasını temenni eyley” denilmiştir. “İyd-i Millî”, *Açıksöz*, Sayı 65, 24 Temmuz 1336, s.1.

Hükümet avlusunda bir dua olunduktan sonra tebrik merasim yapılmış gece de resmî kuruluşlar fenerlerle donatılarak Belediye önünde davullu zurnalı bir eğlence düzenlenmiştir.⁴⁶

Cumhuriyet Devri Kutlamaları, 1923-1934

Lozan Barış Antlaşması'nın imzalanmasından sonra bağımsızlığın dünyaya ilân edilmesinin etkisi 10 Temmuz Bayramı kutlamalarına da yansımıştır. Nitekim İstanbul'da 1923 yılında kutlamalar Müdafai Hukuk Cemiyeti tarafından düzenlenmiştir. Bayram münasebetiyle Ankara'da da top atışı yapılmıştır. *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesi 23 Temmuz tarihinin TBMM'nin açılışına, Teşkilât-ı Esasiye Kanunu'na ve saltanatın kaldırılmasına temel oluşturduğunu yazmış, Mustafa Kemal Paşa ise Latife Hanım, Fethi ve Fevzi Beylerle beraber kutlamalar için İzmir'e gitmiştir.⁴⁷ 1923 yılında *Açıksöz* gazetesinde 23 Temmuz münasebetiyle yayınlanan makalede, Lozan Antlaşması'ndan hareketle 23 Temmuz 'kurtuluşa ermenin bayramı' olarak görülmekte olup, tarihin böyle bir bayramı şimdiye kadar kaydetmediği hür ve müstakil bir şekilde kurtuluşun beratının elde edildiği belirtilerek, elde edilen başarıda Gazi Mustafa Kemal Paşa ve İsmet Paşa'nın çabalarına dikkat çekilmiştir.⁴⁸

Cumhuriyetin ilân edilmesinden sonra Kastamonu'da 1924 yılında basına 10 Temmuz günü "Hürriyet Bayramı" şeklinde yansımıştır. Basında 23 Temmuz gününün iki şekilde algılandığı anlaşılmaktadır. Konu, II. Meşrutiyet'in yıl dönümü olan hürriyetin ilân edildiği gün ve Lozan Barış Antlaşması'nın imza edilmesinin yıl dönümü bağlamında ele alınmıştır. 1924 yılı kutlama töreni yine Kastamonu Valiliği önünde yapılmıştır. Bayramın yıldönümü olan Çarşamba günü Hükümet Dairesi önünde binlerce memur, halk ve asker toplanmış, burada program Kastamonu Valisinin konuşmasıyla başlamıştır. Vali Bey konuşmasında 'istibdat devrinin' pek çok eziyetlerinden ve daha sonra hürriyetin kazanılmasından bahisle, sözü Lozan Barış Antlaşması'nın imzalanması ile hürriyet arasındaki ilişkiye getirmiş ve son olarak da Cumhuriyet'e nasıl kavuşulduğu konusu üzerinde durmuştur. Daha sonra geleneksel hâle gelmiş olan dua okuma işini Müftü Hafız Osman Nuri Efendi yerine getirmiş ve ardından gayet muntazam bir geçit resmi yapılmıştır. Tören

⁴⁶ "23 Temmuz İyd-i Millisi", *Açıksöz*, Sayı 539, 24 Temmuz 1338, s.1.

⁴⁷ Bolat, *age.*, s.36. 1923 yılında İzmir'de yayınlanan *Türk Sesi* gazetesinin 22 Temmuz 1923 tarihli nüshasında yer alan "10 Temmuz" adlı yazıda hürriyetin elde edilmesi konusu işlenerek, son cümlesinde "bu yıldönümü hiç şüphesiz Türk milletinin milli bayramıdır" denilerek gündemde olan Lozan Antlaşması'na atfen, fedakârlıkların çiçeği olan şerefli bir barışa kavuşulan bu günlerde de bu büyük bayramı kutlamanın unutulmaması gerektiği dile getirilmiştir. Zeki Arıkan, *İzmir Basınından Seçmeler (1923-1938)*, Cilt II, Kitap 2, İzmir Büyükşehir Belediyesi, İzmir, 2008, s.79.

⁴⁸ "Fevkalade Meserret ve Teşekkürat", *Açıksöz*, 24 Temmuz 1339, s.1.

sonunda Vilâyet Makamı'nda, Askerlik Dairesi'nde, Belediye'de ve Halk Fırkası Dairesi'nde tebriklerin kabulü ile merasime devam edilmiştir. Her tarafın bayraklarla donatıldığı, gece bütün resmî dairelerin fenerlerle, lükslerle aydınlatıldığı, Halk Fırkası'nın bulunduğu eski kulüp binası ve bahçesinde ise eğlenceler düzenlendiği, millî oyunlar oynandığı, fişekler atılarak geç vakte kadar gerek Halk Fırkası ve bahçesinde ve gerek diğer mahallerde kutlamaların yapıldığı *Kastamonu* gazetesinde dile getirilmiştir. Ayrıca kutlamalarda Cumhuriyetin kurucusu ve Cumhurbaşkanı olarak Mustafa Kemal Paşa ve Cumhuriyet rejimine yönelik dua, dilek ve temennilerde bulunulmuştur.⁴⁹ Bu dönemde, Meşrutiyetin ilk yıllarındaki kutlamalarda görülen Osmanlı saltanatının, sultanın ve Meşrutiyetin kutsanması ve daimi olması yönündeki temenniler artık anlamını yitirmiş, bunlar yerini, Cumhuriyet düşüncesine ve Cumhuriyet rejiminin geleceğine dönük bir anlayışa bırakmıştır. *Açıksöz* gazetesinde tören sonunda yapılan duadan hareketle bu durum; "...Hükümet-i Cumhuriyetimizin ilelebet payidar olmasına dair müftü efendi tarafından belîğ bir dua okundu. Halk ve asker tarafından Hükümet-i Cumhuriyet, Gazi Reis-i Cumhuriyetimiz, ordu ve millet yaşasın nidalarıyla alkışlandı." Sözleriyle dile getirilmiştir.⁵⁰

1925 ve 1926 yıllarında 23 Temmuz gününün resmî tatil olması dışında basında kutlama yapıldığına ilişkin bir bilgi bulunmamıştır. 1927 yılında tören ve etkinlikler yapılmamış, basında 23 Temmuz'un yenileşme alanındaki ilk adım olduğu ve Türk'e bağımsızlık ve yaşama hakkı kazandıran Cumhuriyet idaresinin kurulmasına ancak bir aşama oluşturduğu ifade edilerek, 23 Temmuz olması sebebiyle bütün kuruluşların tatil edildiği ve aynı zamanda bu günün yetimler günü olmasından dolayı rozet dağıtılmak suretiyle Kastamonu halkı tarafından yetim yavrulara yardımda bulunduğu belirtilmiştir.⁵¹

1928 yılında da tören ve kutlama etkinliği yapılmamıştır. *Açıksöz* gazetesinde sadece, "Yarın 23 Temmuz Meşrutiyet Bayramı'nın sene-i devriyesidir. Aynı zamanda 'Himaye-i Etfal Günü' olan yarın yetim yavrulara yardım bütün halkımız için aziz ve kutsî bir borçtur. Bu münasebetle yarın bütün müessesât tatil edileceğinden bittabi' gazetemizde intişar edemeyecektir" şeklinde bir açıklama yapılmıştır.⁵² Güne ilişkin olarak *Kastamonu* gazetesinde '23 Temmuz' başlıklı yazıda, Mutlakıyetten Cumhuriyete doğru geçen süreçte II. Meşrutiyetin önemli bir adım olduğu vurgusu yapılarak, bu günlere Mustafa Kemal Paşa ile geldiği belirtilmiştir. Yazıda, bu günün tarih açısından çok önemli bir gün olduğu, 23 Temmuz'un Mutlakıyet ile Cumhuriyet arasındaki uzun merhalenin bağlantı noktası olan Meşrutiyetin ilânı ve hayırlı bir başlangıç olduğu,

⁴⁹ "Hürriyet Bayramı", *Kastamonu*, Sayı 2558, 29 Temmuz 1340.

⁵⁰ "Dünkü Tezahürât", *Açıksöz*, Sayı 1125, 24 Temmuz 1340, s.1.

⁵¹ "23 Temmuz Hakkında", *Açıksöz*, Sayı 2006, 24 Temmuz 1927, s.1.

⁵² "Yarın 23 Temmuz", *Açıksöz*, Sayı 2202, 22 Temmuz 1928, s.1

dolayısıyla Türk tarihinde yüksek bir mevkide bulunduğu ve Meşrutiyeti millete ithâf edenlerin ileri gelenlerinden bulunan Gazi Kemal Paşa'nın bu günün doğmasında etkisinin büyük olduğu, "Eğer olayları yaratan merhaleleri kısaltan ve en yüksek kudretlere hâkim olan Mustafa Kemal olmasaydı, milletin kıymetli hamleleri ile alınmış olan Meşrûtiyeti" elinde tutan sultanların hâlâ hâkimiyeti altında bulunulacaktı denilmiştir. Ayrıca, II. Meşrutiyet ve Cumhuriyet için 'biri göz diğeri ruh veren iki inkılâb' ifadesi kullanılarak, Mustafa Kemal'in ilkinde müessir ikincisinde müessis olduğu belirtilerek bunun bir tesadüf olmadığı vurgulanmıştır.⁵³

1929 yılında kutlama yapılmamış yalnızca yasa gereği resmî daireler tatil edilmiştir. Bu durum Kastamonu basınında "Mutlakiyet idaresinin yıkılarak Meşrûtiyet idaresinin ilân edildiği güne müsadif 23 Temmuz'da şehrimizdeki resmî ve hususî daireler ve müesseseler tatil edilmiş ve bayraklarla donatılmıştır" şeklinde kısaca yer almıştır.⁵⁴ 1930 yılında Meşrutiyetin ilânının yıldönümü aynı zamanda Himaye-i Etfâl Cemiyeti'nin rozet günü olması dolayısıyla cemiyetin rozetleri dağıtılmış resmî ve hususî binalar bayraklarla süslenmiştir. Bu sebeple gece de bazı resmî daireler ışıklandırılmıştır.⁵⁵ 1931, 1932 yıllarında basında 23 Temmuz gününün yalnızca resmî tatil olduğu belirtilmiştir. Resmî daireler bayraklarla süslenmiş olup gece de ışıklandırma yapılacağı duyurulmuştur.⁵⁶

1933 yılı 10 Temmuz 'Meşrutiyet' Bayramı'nın yerini tamamen Cumhuriyet Bayramı'na bırakması bakımından önemli bir yıldır. 1933 yılında Cumhuriyetin onuncu yıldönümü kutlamaları için bir kanun çıkarılmış⁵⁷ ve kutlamalar yurt genelinde görkemli geçmiştir.⁵⁸ İlk on yıllık süreçte Cumhuriyetin ilân edilmesinin yıldönümü törenlerinde üzerinde en fazla vurgu yapılan husus 'millî egemenlik' düşüncesi olmuştur. Bu süre içerisinde Cumhuriyet Bayramı konusundaki değerlendirmelerde Mustafa Kemal Paşanın millî egemenlik anlayışı ile hür düşünebilen bir toplum oluşturma amacına dikkat çekilmiş, Cumhuriyetin onuncu yılında artık bu amacın bir toplumsal kazanım hâline geldiği ve meyvelerini verdiği belirtilmiştir. Nitekim *Varlık* dergisinde Suphi Nuri "ilk on sene Cumhuriyetin temeli atılmakla geçti" diyerek millî egemenlik anlayışına dayalı Cumhuriyet fikrinin Türkiye'de yerleştiğini dolayısıyla ilk amacın gerçekleştirildiğini yazıyordu.⁵⁹ Bu tarih artık II. Meşrutiyet'e atfedilen

⁵³ "23 Temmuz", *Kastamonu*, Yıl 63, Sayı 2753, 30 Temmuz 1928, s.1.

⁵⁴ "23 Temmuz", *Kastamonu*, Yıl 63, Sayı 2823, 24 Temmuz 1929, s.1.

⁵⁵ "23 Temmuz", *Afaksöz*, Sayı 2574, 21 Temmuz 1930, s.1, "Bu gün 23 Temmuz", *Afaksöz*, Sayı 2575, 23 Temmuz 1930, s.1.

⁵⁶ *Kastamonu*, 24 Temmuz 1932, s.1.

⁵⁷ Kabul Tarihi: 11 Haziran 1933 Kanun Numarası: 2305, "Cumhuriyetin İlânının Onuncu Yıl Dönümü Kutlama Kanunu", *Kastamonu*, Yıl 63, Sayı 3415, 18 Temmuz 1933, s.3.

⁵⁸ Bolat, *age.*, s.115-118.

⁵⁹ Bolat, s.100.

tarihi önemin kaybolduğu ve menşeyini bir bağlantı noktası olarak Meşrutiyetten alan Cumhuriyet rejiminin yerleştiği anlamına geliyordu. Bu bağlamda Kastamonu'da 1933 yılında tören yapılmamış yalnız Kastamonu Halkevi tarafından bir konferans düzenlenmiştir. Dr. Fazıl Berki (Tümtürk) tarafından 23 Temmuz akşamı verilen konferansın konusu "Meşrutiyet ve Cumhuriyet" olup Meşrutiyet'in ilânı ve Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e giden süreç karşılaştırmalı olarak ele alınmıştır.⁶⁰ Kastamonu'da 1934 yılında kutlama yapılmamış, 1935 yılında çıkarılan kanunla da 10 Temmuz Millî Bayram kutlama törenlerine son verilmiştir.⁶¹

Sonuç

II. Meşrutiyet'in yıldönümü olan 10 Temmuz (23 Temmuz) gününün 1909 yılından itibaren millî bayram olarak kutlanması kararlaştırılmış ve bayram, yasal olarak 1935 yılına kadar resmî ve millî bayram olarak yürürlükte kalmıştır. II. Meşrutiyet dönemi içerisinde devletin merkezi olan İstanbul'da farklı şekillerde kutlamalar düzenlenmiş, Anadolu vilâyetleri içerisinde Kastamonu'da da Meşrutiyet Dönemi'nde düzenli olarak törenler yapılmıştır.

Kastamonu, basın aracılığıyla II. Meşrutiyet Dönemi ve sonrasında 10 Temmuz kutlamalarının taşrada en iyi gözlemlendiği vilâyetlerden birisidir. 1909–1910 yıllarında yapılan ilk kutlamalarda II. Meşrutiyet'in ilânında önemli bir role sahip olduğu kabul edilen İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin öne çıkarıldığı anlaşılmaktadır. Bu bağlamda 1911 yılından itibaren bayramın, artık bütün kamu kuruluşlarını içerisine alan resmî düzeyde kutlanan bir bayram hâline getirildiği söylenebilir. Söz konusu tarihten itibaren bayram kutlamaları için oluşturulan kutlama komisyonunda diğer kuruluşların yanı sıra İttihat ve Terakki Cemiyeti de bir temsilci bulundurmıştır.

Kastamonu'da 10 Temmuz Millî Bayram kutlamalarının yeri konusunda farklılıklar bulunmaktadır. Dönemin siyasal şartlarına göre kutlamalar, Hükûmet Meydanı, Belediye Bahçesi, Kışla Meydanı, Âmidin Çayırı ve İttihat ve Terakki Cemiyeti Kastamonu Merkez Kulübü önünde yapılmıştır. II. Meşrutiyet dönemindeki bayram kutlamaları ve etkinliklerinde İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin katılımı ve kutlamalara etkisi gözlenmektedir.

Birinci Dünya Savaşı'nın hemen öncesinde 1914'teki kutlamalar sırasında İstanbul'da Ordugâh'ta askerî geçit töreni yapılırken, Kastamonu'da da askerî

⁶⁰ "23 Temmuz Bayramı", *Kastamonu*, Yıl 63, Sayı 3417, 25 Temmuz 1933, s.1.

⁶¹ Kanunun birinci maddesinde ulusal bayramın yalnız Cumhuriyet'in ilân edildiği 29 Ekim günü olduğu, Türkiye'nin içinde ve dışında yalnız o gün tören yapılacağı belirtilmiştir. 27 Mayıs 1935 tarih ve 2739 sayılı kanunun ikinci maddesi genel tatil günlerine ayrılmış olup, bu tatil günleri Zafer Bayramı, Ulusal Egemenlik Bayramı, Bahar Bayramı, Şeker Bayramı, Kurban Bayramı ve Yılbaşı günü olarak ifade edilmiştir. Kanun, *Kastamonu* gazetesinde de yayınlanmıştır. *Kastamonu*, Yıl 65, Sayı 3627, 11 Haziran 1935, s.1.

kışla önündeki Kışla Meydanı'nda törenler yapılmış ve etkinlikler askerî tören ağırlıklı geçmiştir. Osmanlı ülkesinin savaş içerisinde olması sebebiyle savaş yıllarında 10 Temmuz Bayram kutlamaları ilk yıl kutlamaları gibi görkemli olamamıştır. 1916–1918 yılları arasında Bayram, İttihat ve Terakki Cemiyeti Kastamonu Kulübü önünde sade bir törenle kutlanmış, geçit resmi de yapılmamıştır.

Balkan Savaşları ve Birinci Dünya Savaşı yıllarındaki şartların da etkisiyle kutlamalar sırasında yapılan konuşmalardan, basında yer alan yayınlardan hareketle II. Meşrutiyet'in ilk yıllarındaki bu güne yüklenen anlam ve konuşma içeriklerinde bir değişikliğin olduğu anlaşılmaktadır. II. Meşrutiyet'in ilk yıllarındaki kutlamalarda II. Abdülhamit'in baskısından ve bu bağlamda hürriyetin kazanılmasından, geri alınmasından (*hürriyetin istirdâdı*), İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin yaptığı katkıdan hareketle Osmanlılık siyasal akımı çerçevesinde 'Osmanlı Milleti', 'İttihad-ı Anasır', 'Meşrutiyet' ve 'Hürriyet' kavramları işlenirken, Birinci Dünya Savaşı yıllarında Osmanlılık bir siyasal akım olarak yara almış, kutlamalar ve buna dönük yapılan yayınlarda Osmanlılık fikri yerine 'Türklük ve İslâmlık' anlayışı artık ön plana çıkarılmıştır.

Birinci Dünya Savaşı sonunda Mondros Mütarekesi'nin imzalanması ve işgallerin başlaması sürecinde işgale karşı mücadele ve tam bağımsızlık kazanılması amacıyla yeni bir dönem başlamıştır. II. Meşrutiyet dönemine göre Millî Mücadele dönemi içerisinde hem 10 Temmuz Bayramı kutlamaları hem de bayram kutlamalarına yüklenen anlamlar üzerinde farklılaşmalar olmuştur. 1919-1923 yılları arasında 10 Temmuz Bayramı'nın artık yalnızca resmî bir bayram olması sebebiyle kutlandığı söylenebilir. Nitekim söz konusu yıllarda Kastamonu Valiliği önünde sade bir şekilde üç beş dakikalık kutlama törenleri yapılmıştır. Söz konusu kutlamalara hükümet yetkilileri ve memurların dışında halkın katılımının olduğu da söylenemez. Bu dönemde, bayram dolayısıyla yapılan yayınlarda artık 'Osmanlı Milleti' ve bütün Osmanlı unsurlarının birlikteliğinden hareketle, geçmişte bayrama duyulan inanç çerçevesinde kutlanan 10 Temmuz Bayramı içeriği kaybolmuştur. Bu anlayış, Kastamonu basınına ve yapılan kutlama etkinliklerine yansımıştır. Bu bağlamda 10 Temmuz yalnızca tarihî bir gündür, Osmanlı Devleti artık parçalanmıştır.. Bu süreçte yapılan yayınlarda Osmanlı Devleti'nin parçalanması, ülkenin içerisinde bulunduğu şartlar ve Osmanlılık anlayışı sorgulanarak, artık Osmanlı milleti kavramının içerisinde boşaldığı sonucuna varılmıştır.

Millî Mücadele yıllarında, 10 Temmuz ve buna bağlı olarak hürriyet kavramının tam bağımsızlık (*istiklâl-i tam*) şeklinde formüle edilmiş olduğu görülmektedir. Bu çerçevede 1920 yılında Mustafa Kemal Paşa tarafından millî bayram dolayısıyla bütün vilâyetlere kutlama mesajı gönderilmiş ve bu mesajın sonunda 'istiklâl davasında ölünceye kadar sebat ve ısrar' edilmesi istenmiştir.

1923'te Lozan Barış Antlaşması'nın imzalanmasından sonra, bağımsızlığın dünyaya ilân edilmesinin etkisi 10 Temmuz Bayramı kutlamalarına da yansımış ve bu bayram Kastamonu basınında 'kurtuluşa ermenin bayramı' olarak görülmüştür. Bu dönemde yapılan yayınlarda artık Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, Türkiye Büyük Millet Meclisi, Mustafa Kemal Paşa, İsmet Paşa, tam bağımsızlık kavramına ve kahraman isimlere daha çok yer verilmiştir.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında 10 Temmuz Millî Bayram kutlamaları Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e geçişin getirdiği siyasal anlayış çerçevesinde değişikliğe uğramış ve içerik itibarıyla 'Cumhuriyet' kavramı ön plana çıkarılmıştır. Saltanatın kaldırılması, Lozan Antlaşması'nın imzalanması ve Cumhuriyet'in ilânı sonrasında 1924 yılındaki kutlamalar Kastamonu'da Valilik binası önünde, özellikle halkın da katılımıyla gerçekleştirilmiş ve kutlamalarda 'Ordu, Millet, Cumhuriyet' kavramları ve Cumhurbaşkanı olarak Mustafa Kemal ismi öne çıkarılmıştır.

1924 yılı kutlaması, 10 Temmuz'un Kastamonu'da halkın ve resmî erkânın katılımıyla ve Valilik önünde yapılan son kutlama olmuştur. Bu tarihten sonra 1935 yılına kadar Kastamonu'da kutlamalar yapılmamış, yalnız resmî bir bayram ve tatil günü olması dolayısıyla resmî dairelere bayraklar asılmak suretiyle günün önemi vurgulanmıştır. Kastamonu basınında bu süre içerisinde 23 Temmuzun yıldönümü olduğu hatırlatması yapılmış ve Mutlakiyet'ten, Meşrutiyet'e ve oradan Cumhuriyet'e nasıl geldiği üzerinde durulmuştur. Cumhuriyet döneminde 10 Temmuz/23 Temmuz Bayramı münasebetiyle yapılan yayınlarda artık Meşrutiyet, Hürriyet, Enver Paşa ve Resneli Niyazi'nin yerini Cumhuriyet, Bağımsızlık, Millî Egemenlik kavramları ve Mustafa Kemal Paşa ismi almıştır. Rumî olan 10 Temmuz tarihi de Miladî takvimdeki karşılığı olan 23 Temmuz olarak ifade edilmeye başlanmıştır.

Mutlakiyet rejimi ile Cumhuriyet rejimi arasında bir bağlantı noktası olarak kalan Meşrutiyet'in ilân edildiği 10 Temmuz/23 Temmuz gününün, Cumhuriyet'in ilânı ve Cumhuriyet Bayramı kutlamalarının yapılması sebebiyle zaman içerisinde eski önemini kaybettiği söylenebilir. Ayrıca, 10 Temmuz Millî Bayramı'nın 1935 yılında kaldırılmasında Cumhuriyet'in ilân edilmesinin onuncu yıl dönümü kutlama tören ve etkinliklerinin önemli bir yerinin olduğunu söylemek çok abartılı olmaz. 1933 yılına geldiği zaman artık II. Meşrutiyet'e atfedilen önemin kaybolmuş ve menşeyini bir bağlantı noktası olarak Meşrutiyetten alan Cumhuriyet rejiminin yerleştiği kanaati oluşmuştur. Bu bağlamda Kastamonu'da yapılan son etkinlik olarak kabul edebileceğimiz Kastamonu Halkevi tarafından düzenlenen konferansın konusu da artık Meşrutiyet'in getirdiği yenilik ve kazanımlar değil Cumhuriyet'in kazandırdıkları etrafında yoğunlaşmıştır. Mutlakiyet idaresinden Meşrutiyet idaresine geçişin bir sembolü olarak kabul edilen ve 1909 yılından itibaren Cumhuriyetin ilk yıllarında da farklı şekillerde ve dönemin şartları gereği farklı anlamlar

yüklenerek kesintili de olsa kutlanmış olan 10 Temmuz Millî Bayramı kutlamaları, Meşrutiyet idaresinden Cumhuriyet yönetimine kavuşmada, millî egemenlik anlayışının ülkede yerleştirilmesinde bir basamak, bir aşama olmuştur.

Kaynaklar

- AKBAYRAK, Hasan (1987) Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Millî Bayramlar, *Tarih ve Toplum*, Temmuz, 31-38.
- ARIKAN, Zeki (2008) *İzmir Basınından Seçmeler (1923-1938)*, Cilt II, Kitap 2, İzmir Büyükşehir Belediyesi, İzmir.
- BOLAT, Bengül Salman (2007) *Millî Bayram Olgusu ve Türkiye'de Yapılan Cumhuriyet Bayramı Kutlamaları (1923-1960)*, Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- ÇOLAK, Filiz (2006) II. Meşrutiyet'in Bayram İlan Edilmesi Osmanlı Başkentinde Hürriyet Bayramı Kutlamaları, *Toplumsal Tarih*, Sayı 151, Temmuz, 62-69.
- ÇAY, Abdulhaluk M. (1999) *Nevruz Türk Ergenekon Bayramı*, Tamga Yayıncılık, Ankara.
- DEMİRCİOĞLU, Aziz (1973) *100 Yıllık Kastamonu Basını 1872-1972*, Doğrusöz Matbaası, Kastamonu.
- DOĞANER, Yasemin (2007) Cumhuriyet'in Onuncu Yıl Kutlamaları, *Askerî Tarih Araştırmaları Dergisi*, Yıl 5, Sayı 9, Şubat, 119-143.
- Düstur* (1329) Tertip II, Cilt I, 10 Temmuz 1324- 29 Teşrin-i evvel 1325, Matbaa-i Osmaniye, İstanbul.
- Meclisi Mebusan Zabıt Ceridesi (MMZC)* (1982) Devre I, İçtima I, Cilt I, 4 Kanun-ı evvel 1324- 9 Şubat 1324; Cilt IV, 16 Mayıs 1325- 11 Haziran 1325; Cilt V, 13 Haziran 1325- 16 Temmuz 1325, TBMM Basımevi, Ankara.
- ÖZÇELİK, Selahattin (1999-2000) Osmanlı Mebusan Meclisi'nde Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu ve İstiklâl Günü Tartışmaları, *Türk Yurdu*, Sayı 148-149, Aralık-Ocak, 514-517.
- SÜLOŞ, Melis (2006) Cumhuriyet Döneminde 1908 Hürriyet Bayramı Kutlamaları, *Toplumsal Tarih*, Sayı 151, Temmuz; 72-75.
- SARINAY, Yusuf (1998) Türk Ergenekon Bayramı Nevruz, H. Vedat DEMİRTAŞ (Der.), *Nevruz*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara
- ŞAHİNGÖZ, Mehmet (1999) Osmanlı'dan Millî Mücadeleye İstiklâl-i Osmanî Günü Kutlamaları, *Yeni Türkiye Dergisi*, Osmanlı Özel Sayısı, Cilt 1, 194-201.
- TURAL, Sadık (Haz.) (1995), *Nevruz, Türk Kültüründe Nevruz Uluslararası Bilgi Şöleni Bildirileri 20-22 Mart 1995*, Atatürk Kültür Merkezi, Ankara.
- TÜRKKAHRAMAN, Mimar (1997) *Siyasal İktidarların Meşrulaştırılmasında Sembollerin Rolü*, Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sakarya.
- ÜNÜVAR, Safiye (1964) *Saray Hatıralarım*, Çağaloğlu Yayınevi, İstanbul.
- VAHDETİ, Mehmet (1909) Biz de Milletiz! Artık Yeter!, *Köroğlu*, Yıl 1, Sayı 34, 23 Temmuz/5 Ağustos.
- YILMAZ, Mehmet Serhat (1997) İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Kastamonu'daki Yayın Organı Köroğlu Gazetesi, *Kastamonu Eğitim Dergisi*, Yıl 2, Sayı 3, Mart, 206-210.
- 10 Temmuz-Enverler ve Niyaziler (1325/1909) *Köroğlu*, Yıl 1, Sayı 32, 9 Temmuz/23 Temmuz, 1-2.
- 10 Temmuz İyd-i Ekber-i Millî (1909) *Kastamonu*, Yıl 37, Sayı 1800, 28 Temmuz, 1-2.

- Tebliğat-ı Resmîye (1909) *Kastamonu*, Yıl 38, Sayı 1898, 14 Temmuz, 1.
- İyd-i Millî (1325/1909) *Köroğlu*, Yıl 1, Sayı 31, 2 Temmuz/14 Temmuz, 3.
- 10 Temmuz Kastamonu Merasimi (1326/1910) *Köroğlu*, Yıl 2, Sayı: 85, 15 Temmuz, 1-2.
- 10 Temmuz Osmanlıların Hürriyet Dügünü (1326) *Köroğlu*, Yıl 2, Sayı 84, 8 Temmuz, 1-2
- Beyannâme (1326) *Köroğlu*, Yıl 2, Sayı 86, 22 Temmuz, 1-2.
- İyd-i Millî Hazırlıkları (1326) *Köroğlu*, Yıl 2, Sayı 84, 8 Temmuz, 2-3.
- İyd-i Millî-i Osmanî (1910) *Kastamonu*, Yıl 38, Sayı 1850, 18 Temmuz, 1-2,
- 10 Temmuz İyd-i Millî-i Osmanî (1327/1911) *Köroğlu*, Yıl 3, Sayı 134, 13 Temmuz, 1.
- İyd-i Millî-i Osmanî (1327) *Köroğlu*, Yıl 3, Sayı 133, 7 Temmuz, 2.
- İyd-i Millî-i Osmanî (1328/1912) *Köroğlu*, Yıl 4, Sayı 173, 11 Temmuz, 1.
- 10 Temmuz Tebrikatı (1329/1913) *Köroğlu*, Yıl 5, Sayı 221, 11 Temmuz, 1.
- 10 Temmuz İyd-i Millî Programıdır (1330/1914) *Kastamonu*, Yıl 43, Sayı 2106, 7 Temmuz, 4.
- 10 Temmuz (1331/1915) *Köroğlu*, Yıl 7, Sayı 320, 10 Temmuz, 1.
- 10 Temmuz İyd-i Millîsi (1331) *Köroğlu*, Yıl 7, Sayı 321, 16 Temmuz, 1-2.
- Büyük Gün (1331) *Kastamonu*, Yıl 43, Sayı 2107, 13 Temmuz, 1.
- İyd-i Millî (1331) *Kastamonu*, Yıl 43, Sayı 2107, 13 Temmuz, 1.
- İyd-i Millî (1332/1916) *Kastamonu*, Yıl 44, Sayı 2159, 11 Temmuz, 1.
- İstiklâl-i Osmanî (1332) *Kastamonu*, Yıl 44, Sayı 2181, 19 Kanûn-ı sani, 1.
- Kastamonu'da On Temmuz (1332) *Köroğlu*, Yıl 8, Sayı 372, 14 Temmuz, 1-2.
- İyd-i Millîmiz Tes'îd Edilirken (1333/1917) *Köroğlu*, Yıl 9, Sayı 423, 26 Temmuz, 1-2.
- Millî Bayramımız (1334/1918) *Köroğlu*, Yıl 10, Sayı 472, 25 Temmuz, 1-2.
- İyd-i Millî (1334) *Kastamonu*, Yıl 46, Sayı 2261, 29 Temmuz, 2.
- İyd-i Millî Münasebetiyle (1335/1919) *Açıksöz*, Sayı 7, 27 Temmuz, 1
- İyd-i Millî (1335) *Kastamonu*, Sayı 2312, 28 Temmuz, 1.
- İyd-i Millî (1336/1920) *Kastamonu*, Sayı 2361, 24 Temmuz, 1.
- İyd-i Millî Tebrikatı (1336) *Kastamonu*, Sayı 2361, 24 Temmuz, 1.
- İyd-i Millî (1336) *Açıksöz*, Sayı 65, 24 Temmuz, 1.
- 23 Temmuz İyd-i Millîsi (1338/1922) *Açıksöz*, Sayı 539, 24 Temmuz, 1.
- Beyannâme (1920) *Kastamonu*, Sayı 1852, 8 Ağustos.
- Dünkü Tezahürât (1340/1924) *Açıksöz*, Sayı 1125, 24 Temmuz, 1.
- Hürriyet Bayramı (1340) *Kastamonu*, Sayı 2558, 29 Temmuz.
- 23 Temmuz Hakkında (1927) *Açıksöz*, Sayı 2006, 24 Temmuz, 1.
- Yarın 23 Temmuz (1928) *Açıksöz*, Sayı 2202, 22 Temmuz, 1.
- 23 Temmuz (1928) *Kastamonu*, Sayı 2753, 30 Temmuz, 1.
- 23 Temmuz (1929) *Kastamonu*, Sayı 2823, 24 Temmuz, 1.
- Bu gün 23 Temmuz (1930) *Açıksöz*, Sayı 2575, 23 Temmuz, 1.
- 23 Temmuz (1930) *Açıksöz*, Sayı 2574, 21 Temmuz, 1.

23 Temmuz Bayramı (1933) *Kastamonu*, Yıl 63, Sayı 3417, 25 Temmuz, 1.

23 Temmuz: Hürriyet Bayramı (1933) *Cumhuriyet*, Yıl 10, Sayı 3308, 23 Temmuz, 1.

23 Temmuz (1935) *Cumhuriyet*, Yıl 11, Sayı 4018, 23 Temmuz, 1.